Universitat Autònoma de Barcelona

Dipòsit digital de documents de la UAB

This is the **published version** of the bachelor thesis:

Machín Castellà, Irene; Bonet Esteva, Margarita , dir. Violència econòmica, una modalitat de violència de gènere : sobre el proposat a la sentència 44. 2022. 72 pag. (949 Grau en Dret)

This version is available at https://ddd.uab.cat/record/263180

under the terms of the BY-SA license

Grau en Dret

Treball de Fi de Grau

Curs acadèmic 2021-2022

VIOLÈNCIA ECONÒMICA, UNA MODALITAT DE VIOLÈNCIA DE GÈNERE

SOBRE EL PROPOSAT A LA SENTÈNCIA 44/2020 PER LA MAGISTRADA LUCÍA AVILÉS RESPECTE EL DELICTE D'IMPAGAMENT DE PENSIONS

Irene Machín Castellà

Tutora del treball:

Margarita Bonet Esteva

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA 2022

DECLARACIÓ D'AUTORIA I ORIGINALITAT

Jo, Irene Machín Castellà, certifico que el present treball no ha estat presentat per a l'avaluació de cap altra assignatura, ja sigui en part o en la seva totalitat. Certifico també que el seu contingut és original i que en sóc l'única autora, no incloent cap material anteriorment publicat o escrit per altres persones llevat dels casos indicats al propi text.

Com a autora de la memòria original d'aquest Treball de Fi de Grau autoritzo la Universitat Autònoma de Barcelona a disposar-la i publicar-la en qualsevol plataforma digital creada per l'Universitat d'accés obert per Internet. Aquesta autorització té caràcter indefinit, gratuït i no exclusiu, és a dir, sóc lliure de publicar el treball en qualsevol altre lloc.

Irene Machín Castellà
Milà, 7 de juny del 2022

RESUM/ ABSTRACT

En aquest treball s'aborda la violència econòmica al Codi Penal amb relació a la iniciativa legislativa proposada per la magistrada Lucía Avilés en la sentència 44/2020 que tracta el delicte d'impagament de pensions. Aquesta iniciativa legislativa reclama la modificació de l'ordenament jurídic per a incloure la violència econòmica com una modalitat de violència de gènere. Sobretot demana la modificació del Codi Penal per tal de considerar els delictes contra les relacions familiars - i en concret el delicte d'impagament de pensions - com a violència econòmica.

Faig un estudi del concepte "violència econòmica", un anàlisi de la sentència i els arguments donats per la magistrada en relació amb la normativa nacional i supranacional per tal de configurar el marc que justifica la proposta d'aquesta iniciativa legislativa i la necessitat de la seva aplicació.

ABSTRACT

This paper addresses economic violence in the Penal Code in relation to the legislative initiative proposed by Judge Lucía Avilés in Judgment 44/2020, which deals with the crime of non-payment of pensions. This legislative initiative calls for the modification of the legal system to include economic abuse as a form of gender violence. Above all, it calls for the amendment of the Penal Code to consider felonies against family relationships -and specifically the crime of non-payment of pensions- as economic violence.

A study of the concept of "economic violence", an analysis of the sentence and the arguments given by the judge in relation to national and supranational regulations is carried out in this paper in order to configure the framework that justifies the proposal of this legislative initiative and the need for its application.

Primer, vull agrair a la meva tutora Margarita Bonet Esteva, per la seva ajuda i per haver-me guiat durant l'estudi d'aquest treball, i per haver-me motivat a realitzar l'anàlisi d'un tema tan interessant i important. En segon lloc, agrair als meus dos pares, però en especial a la meva mare, per fer-me sempre costat durant aquests quatre anys i guiar-me sempre al llarg del camí. T'admiro i espero arribar a ser com tu.

Per últim, a l'Ari, que ha estat una nena víctima de violència econòmica de gènere efectuada a través de l'impagament de la pensió alimentària. Amiga meva, potser aquest serà l'inici d'un canvi real.

"La història dels conceptes ens posa en perspectiva les nostres lluites."

Cèlia Amorós

ÍNDEX

0. Abreviatures 6

1. Introducció 7

2. La violència econòmica de gènere, una realitat invisible 8
2.1. Control, manipulació i afectació a l'autoestima de la víctima 10
2.2. L'anomenat "dany social" 12

3. La visió supranacional de violència de gènere 13
3.1. La concepció internacional de la violència contra la dona 13
3.2. La concepció europea de la violència de gènere 14
3.2.1. Sobre les obligacions de l'Estat i la diligència deguda 15

4. La legislació espanyola en Violència de gènere 17
4.1. Concepte de Violència de gènere. La LO 1/2004 de mesures de protecció integral contra la violència de gènere. 18
4.2. La violència de gènere al Codi Penal 20
4.3. El delicte d'impagament de pensions del Codi Penal 23
4.4. L'impossibilitat del compliment de la sentència 26
4.4.1. L'exclusió de la denominada "presó per deutes": 27
4.4.2. El treball en negre i l'alçament de béns 28
4.5. La prescripció 29

5. Anàlisi de la sentència 30
5.1. Els antecedents en el cas d'anàlisi: preexistència de violència de gènere 30
5.2. La iniciativa legislativa judicial: una eina a l'abast dels jutges que pot ajudar a l'evolució del dret en el mateix sentit que els canvis socials. 32
5.3. Més argumentació fonamentada del canvi necessari a la legislació: la motivació social i d'igualtat efectiva i l'evidència de les dades. 35
5.3.1. Arguments de la magistrada que motiven la seva iniciativa legislativa 32
5.4. És necessària la modificació legislativa proposada per la magistrada? 43
5.4.1. Violència estructural i institucional 43
5.4.2. Necessitat formal i material de la modificació de la norma 44
5.4.3. L'impagament de pensions i els seus efectes. 48
5.4.3.1. Sobre la violència vicaria i la seva connexió 50

6. Conclusions 56

7. Bibliografia consultada 60

0. Abreviatures

VG: violència de gènere

CP: Codi Penal

ICAB: Il·lustre Col·legi d'Advocacia de Barcelona

TS: Tribunal Suprem

STS: sentència del Tribunal Suprem

CC: Codi Civil

BOE: Butlletí Oficial de l'Estat

CGPJ: Congrés General del Poder Judicial

LOPJ: Llei Orgánica del Poder Judicial

LO: Llei Orgánica

INE: Institut Nacional d'estadístiques

Núm.: número

Cit.: Cita

Ref.: referència

Art.: article

CE: Constitució Espanyola

EIGE: Institut Europeu per la Igualtat de Gènere

NNUU: Nacions Unides

Idem: idènticament

FICP: Fundació Internacional de Ciències Penals

Pàg.: pàgina

SAP: Sentència de l'Audiència Provincial

SJP: Sentencia del Jutjat Penal

FCSE: Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat

OMS: Organització Mundial de la Salut

UE: Unió Europea

LGAMVLV: Llei General d'Accés a les Dones a una Vida Lliure de Violència (Mèxic)

OJ: Ordenament Juridic

FGE: Fiscalia General de l'Estat

1. Introducció

En la sentència 44/2020 de 22 de setembre de 2021 del jutjat d'instrucció núm. 2 de Mataró, la Magistrada Lucía Avilés va pronunciar-se en el sentit que el delicte d'impagament de pensions de l'article 227 del Codi Penal és en realitat un delicte de violència econòmica de gènere i proposa a l'Estat que es tipifiqui com a tal.

Un dels motius de queixa més freqüent als jutjats espanyols és l'impagament de pensions d'aliments per part de l'exparella. L'incompliment d'aquesta obligació establerta en acord judicial o en sentència provoca situacions de necessitat que deriven en problemes greus de subsistència de les persones que integren el nucli familiar, especialment quan la pensió per aliments és l'únic ingrés. S'ha constatat que aquests casos es donen majoritàriament quan la dona separada de la parella ha estat víctima de violència de gènere.

L'objectiu d'aquest treball és l'anàlisi de la sentència dictada per la magistrada Lucía Avilés, on exposa la necessitat de modificar el Codi Penal i la definició que dóna la legislació espanyola sobre violència contra la dona per a incorporar la violència econòmica com a una modalitat de violència de gènere i concretament el delicte d'impagament de pensions.

Per a la realització d'aquesta tasca, hem fet una revisió teòrica de la literatura sobre la violència de gènere i del concepte de violència econòmica i la relació entre aquestes dues, basant-nos en la legislació vigent en matèria de violència de gènere, tant a nivell supranacional com a nivell nacional. Ens hem centrat després en l'anàlisi de la legislació espanyola i la seva mancança en matèria de violència econòmica en context de violència de gènere. I sobretot hem analitzat la violència de gènere al Codi Penal en general i, en concret, el delicte d'impagament de pensions de l'art. 227. Utilitzarem tota la teoria com a base per contextualitzar allò que la sentència esmentada posa de manifest.

Seguidament, com a últim punt, analitzarem la iniciativa legislativa judicial proposada per la magistrada en relació a tot l'exposat anteriorment.

Una de les limitacions que hem experimentat a l'hora de dur a terme aquest estudi és el treball de síntesi dels conceptes emprat per tal de poder abarcar tots els aspectes d'interès pel treball, així com la manca de dades estadístiques segregades per a un anàlisi de l'evidència de la violència econòmica.

Considero que l'anàlisi d'aquesta sentència en connexió amb l'ordenament jurídic actual i les demandes socials d'igualtat de gènere i eliminació absoluta de la violència contra les dones ens durà a la conclusió que efectivament existeix una necessitat de regular la violència econòmica com a una modalitat de violència de gènere. Així, serà d'interès social tipificar-la al Codi Penal i establir els delictes contra les relacions familiars i, en específic, el delicte d'impagament de pensions, com a actes de violència econòmica. La violència econòmica s'exerceix en un context de violència de gènere en tant que pot suposar el control i submissió de la víctima necessitada de la pensió per fer front a les despeses de vida i dels fills. Entenc que només així és possible contribuir a la protecció de totes les dones de qualsevol acte de violència masclista i la prevenció contra actes de violència que, sense aquestes modificacions legislatives, es mantindran invisibles.

2. La violència econòmica de gènere, una realitat invisible

La violència econòmica és l'abús socioeconòmic sobre les dones pel simple fet de ser-ho. El terme "abús econòmic" va aparèixer per primera vegada l'any 1980[1]. Diversos autors[2] entenen la violència econòmica com el "control

[1] Adams AE, Greeson MR, Littwin AK, Javorka M (2019). "*The Revised Scale of Economic Abuse (SEA2): Development and initial psychometric testing of an updated measure of economic abuse in intimate relationships"*. Psychology of Violence, 2019.

[2] Stylianou AM. (2018) "*Economic abuse within intimate partner violence: A review of the literature".* Violence and Victims; Schrag RJV, Ravi K (2020). "*Measurement of economic abuse among women not seeking social or support services and dwelling in the community".* Violence and Victims, 2020; Adams AE, Beeble ML, Gregory KA. "*Evidence of the*

de la capacitat de la dona per a obtenir, utilitzar i mantenir recursos econòmics, amenaçant així la seva seguretat econòmica i el seu potencial d'autosuficiència". Altrament, Immaculada Domínguez Fabián manté que "la violència econòmica, dins d'un context de violència de gènere, consisteix a controlar l'accés de les dones als recursos econòmics, disminuint la capacitat de les dones per mantenir-se a si mateixa, els fills i filles i els hàbits de vida previs, depenent financerament del perpetrador i soscavant les seves possibilitats d'escapar del cercle d'abús"[3]. Per tant, aquest tipus de violència es centra en crear una dependència econòmica de l'agressor.

Hi ha diverses formes o tàctiques a través de les quals s'exerceix la violència econòmica contra la dona[4] i que definim breument a continuació:

a) Control econòmic: "en les relacions de parella, l'home priva a la dona del gaudiment dels seus béns i li en limita l'accés"[5]. La dona no pot disposar dels seus béns i en veu condicionat l'accés al permís de la parella. De vegades la dona no té recursos econòmics propis i és l'home, en la relació de parella, qui els subministra, i per tant la dona queda condicionada pel que l'home vulgui subministrar-li.
b) Explotació econòmica: és l'obligació de la dona de treballar al negoci familiar sense perspectives laborals ni drets laborals i molts cops sense la oportunitat d'ingressos econòmics propis[6].

---

construct validity of the Scale of Economic Abuse". Violence and Victims, 2015; Adams AE, Sullivan CM, Bybee D, Greeson MR. "*Development of the scale of economic abuse"*. Violence Against Women, 2008; Postmus JL, Plummer S-B, McMahon S, Murshid NS, Kim MS. "*Understanding economic abuse in the lives of survivors"*. Journal of Interpersonal Violence, 2012.Yount KM, Krause KH, VanderEnde KE. "*Economic coercion and partner violence against wives in Vietnam: a unified framework?"* Journal of Interpersonal Violence. 2016.

[3] Domínguez Fabián, Immaculada, "*Violència econòmica, un aspecte inexplorat de la violència de gènere*" Pikara Magazine, 25 d'octubre de 2020. Article que s'enquadra dins del Projecte de recerca finançat a la convocatòria REC-RDAP-GBV-AG-2018. Horizon 2020; convocatòria per a propostes que prevenen i combaten la violència de gènere i la violència contra els nens i les nenes. Veure a: https://www.pikaramagazine.com/2020/11/violencia-economica-un-aspecto-inexplorado-de-la-violencia-de-genero/ *[visitat el 22/04/2022]*

[4] *ídem*

[5] SABATER, Valeria (psicòloga), "Abuso Económic en la pareja ¿en qué consiste?" La Mente es Maravillosa. 20 de gener, 2022. Recuperat el 29 de gener de 2022 a: https://lamenteesmaravillosa.com/abuso-economico-en-la-pareja-en-que-consiste/

[6] *ídem. cit. 3*

c) Sabotatge laboral: és la privació de l'accés a la dona a una educació superior que li permeti aconseguir una feina, o inclús la privació de realitzar cap tipus de treball remunerat fora de la llar per entendre la seva parella que "la dona ha de dedicar-se exclusivament a la realització de feines domèstiques" pels rols estructurals predeterminats per la societat actual[7].

2.1. Control, manipulació i afectació a l'autoestima de la víctima

En essència, la violència econòmica consisteix en el control sobre l'accés de la dona als recursos econòmics que li pertoquen o que li podrien pertocar, i per tant es limita la seva capacitat econòmica de mantenir-se ella i la seva família. Aquest control genera un condicionant al seu estil de vida, en veure reduïdes les seves possibilitats d'independència financera respecte l'agressor. Això genera en la dona un estat de dependència constant i una reducció de la possibilitat de gaudir dels béns propis, veient-se en un cercle d'abús del qual no pot sortir. D'aquesta manera l'abusador controla la víctima per mantenir-la sempre en un estat de dependència econòmica[8].

El control i manipulació de la víctima s'exerceix a través de la privació de recursos econòmics pertanyents a la dona, els quals li són necessaris per a la supervivència. En el cas del delicte d'impagament de pensions, ens trobem davant d'una violència de gènere efectuada a través del control econòmic de la víctima, privant-li a aquesta l'accés als recursos econòmics que per sentència ferma o per conveni li pertoquen legítimament[9].

[7] *ídem. cit. 3*
[8] Kutin JJ, Reid M, Russell R. Special WSMC edition paper: "*What is this thing called money? Economic abuse in young adult relationships"*. Journal of Social Marketing. 2019; 9(1):111–28.
[9] Idea extreta de St 44/2020 de 22 de setembre de 2021.

Observem que el delicte d'impagament de pensions d'aliments té el seu origen en la violència de gènere. Pel concepte d'"aliments" entenem tots aquells mitjans necessaris per a la subsistència d'una persona, no només els relatius a menjar, sinó també altres com l'educació, l'habitatge, la roba i l'assistència mèdica, que sorgeixen del concepte de l'article 142 CC que estableix que les despeses d'alimentació suposen només una part de la totalitat que integre el concepte d'"aliments"[10]. Això es desprèn del control econòmic de l'agressor cap a la víctima. Aquesta violència econòmica efectuada per l'impagament de la pensió corresponent a l'exparella es realitza doncs, com qualsevol tipus de violència de gènere, a través d'un control i manipulació de la víctima que desemboca en la gran majoria de casos en una disminució considerable de l'autoestima de la víctima.

No seria forasenyat considerar que ens trobem davant d'un tipus d'injustícia utilitzat pel gènere masculí com a instrument per a dur a terme la desigualtat estructural de gènere. Així, pel que es desprèn de les estadístiques anuals publicades el 2015 per l'INE[11], ja aleshores, del total de 6983 condemnes per delicte d'abandonament de família, 6417 d'aquestes el condemnat era l'home i les 566 restants eren dones.

Tabla | Gráfico

	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014
12.3.3 Abandono de familia							
Total	4.141	5.749	6.098	6.492	6.836	6.983	6.854
Hombres	3.671	5.273	5.534	5.924	6.289	6.417	6.358
Mujeres	470	476	564	568	547	566	496
12.99 Otros delitos contra las relaciones familiares							
Total	19	11	15	14	16	18	20
Hombres	5	2	7	6	6	5	8
Mujeres	14	9	8	8	10	13	12

Elaboració propia a partir de les dades de l'INS

Com a conseqüència d'aquesta manca de recursos que la víctima requereix per a viure, pateix una disminució de la seva autoestima ja que es veu privada

[10] MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, Jose Antonio, (2012), "El procediment de separació i divorci en la violència de gènere", Editorial Bosch, Barcelona, desembre 2012, pàg. 44
[11] INE 2015: *http://www.ine.es/jaxi/Datos.htm?path=/t18/p466/a2015/l0/&file=01009.px*

de la llibertat econòmica per a poder fer els plans i la vida que li agradaria, i que li agradaria donar als seus descendents[12].

2.2. L'anomenat "dany social"

El dany social s'entén com a "la lesió o menyspreu que pateix una persona en la seva funcionalitat social (esfera personal, familiar, social i laboral) davant d'un fet inesperat en l'esdevenir de la seva quotidianitat"[13].

Des d'un punt de vista criminològic, el dany social és "la lesió que pateix la víctima sobre certs drets fonamentals (a la vida i a la integritat física; a la salut: als drets civils i polítics; i als drets econòmics, socials i culturals) com a conseqüència d'un fet delictiu"[14]. D'aquesta manera, quan es comet un fet delictiu en el context de violència de gènere, s'està produint un dany social contra les dones que repercuteix als seus drets fonamentals en més d'un aspecte.

En el cas del delicte d'impagament de pensions de l'article 227, el dany que es produeix és una lesió als drets econòmics, socials i culturals, així com una lesió per la vida i drets fonamentals dels fills i filles en comú. En el moment en que la cura i manteniment dels descendents recau a un progenitor de manera exclusiva – que generalment acostuma a ser la mare – les conseqüències del delicte d'impagament de pensions va més enllà de la quantia deguda de les pensions impagades, estenent-se a afectacions directes tant a la mare com als infants en les seves esferes i entorns personals, familiars, socials, laborals i econòmics per culpa de la manca d'expectatives econòmiques.

---

[12] Eletícia Isabel Pinargote Macías y María Gabriela Chávez Loor (2017): "La violencia de género y su afectación en la autoestima de la mujer", Revista Contribuciones a las Ciencias Sociales, (abril-junio 2017). En línea: http://www.eumed.net/rev/cccss/2017/02/violencia-mujer.html

[13] FERRI FUENTEVILLA, RIVAS DAZA y RODRÍGUEZ DÍAZ (2020), "Feminización del daño social. Análisis de la cotidianidad en camareras de piso y policía local tras un accidente laboral", Revista Prisma Social, Núm. 29, abril 2020; pàg197.

[14] Ponent: Lucía Avilés Palacios; SJP, 58/2021, recurs núm. 44/2020, de 22 de setembre de 2021, jutjat núm. 2, Mataró. Pàg 15.

3. La visió supranacional de violència de gènere

3.1. La concepció internacional de la violència contra la dona

La majoria d'organitzacions internacionals han treballat diferents mecanismes per a eradicar la violència de gènere de forma íntegra[15], però cal destacar el desenvolupament instrumental elaborat per Nacions Unides en matèria de violència contra la dona.

En primer lloc, la Declaració Universal de Drets Humans de NNUU manifesta el dret a la igualtat de drets i llibertats per a tots els ciutadans excloent en particular la possibilitat de discriminació per raó de sexe. El Pacte Internacional de drets Econòmics, Socials i Culturals i al Pacte de Drets Civils i Polítics estableix aquesta mateixa prohibició.

En segon lloc, la Convenció de NNUU sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, de 3 de setembre de 1981, defineix internacionalment per primera vegada el concepte de violència contra la dona i la discriminació per raó de gènere. Aquesta definició de la violència contra la dona es concreta com a "tota distinció, exclusió o restricció basada en el sexe o el menyspreu d'aquest, així com l'anul·lació del gaudi i exercici per part de la dona, independentment del seu estat civil, sobre la base d'igualtat entre homes i dones, dels drets humans i llibertats fonamentals en l'esfera política, econòmica, social, cultural, civil o qualsevol altra"[16].

En tercer lloc, l'Assemblea General de NNUU va aprovar la Resolució 48/104 per la qual s'estableix la Declaració sobre l'eliminació de la Violència contra

[15] El Conveni d'Estambul de 2011 en l'àmbit europeu, la Declaració sobre l'eliminació de la Violència contra la Dona de NNUU de 1993 en l'àmbit internacional, la Convenció interamericana per a prevenir, sancionar i erradicar la violència contra la dona de la OEA de 1994 en l'àmbit interamericà.

[16] Art. 1, Convenció 34/180, sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, Assemblea General NNUU, de 18 de desembre 1979.

la Dona, de 23 de febrer de 1994. Així, Nacions Unides entén pel concepte de violència contra la dona "tot acte de violència basat en la pertinença al sexe femení que tingui o pugui tenir com a resultat un dany o patiment físic, sexual o psicològic per a la dona, així com les amenaces de tals actes, la coacció o la privació arbitrària de la llibertat, tant si es produeix a la vida pública com a la privada"[17].

Cal destacar que tant la Declaració de Drets Humans, com la Convenció de 1981, i la Resolució 48/104 esmentades han estat ratificades i firmades per l'estat espanyol. Per tant, per mandat de l'article 96.1 de la CE, aquests tractats s'incorporen a l'ordenament jurídic espanyol i cal actuar conforme al que s'hi estableix, així com modificar l'ordenament per tal que no hi hagi contradiccions materials entre la normativa nacional i la supranacional a la qual l'Estat s'ha adherit. Ambdues normatives han de trobar-se alineades.

3.2. La concepció europea de la violència de gènere

El Consell d'Europa defineix la violència de gènere al Conveni d'Istambul de 2011 sobre la prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica de 2011 com a una "violació dels drets humans i una forma de discriminació contra les dones, i designarà tots els actes de violència basats en el gènere que impliquen o poden implicar per a les dones danys o patiments de naturalesa física, sexual, psicològica o **econòmica**, incloses les amenaces de realitzar aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, a la vida pública o privada"[18];

D'altra banda, l'Institut Europeu per la Igualtat de Gènere (EIGE) ha definit la violència econòmica com a una de les manifestacions de la violència de gènere, entenent per violència econòmica de gènere tot "acte o comportament

[17] Art. 1, Declaració 48/104, sobre l'eliminació de la violencia contra la dona, Assemblea General NNUU, de 23 de febrero 1994.
[18] Art. 3 a). Conveni sobre prevenció i lluita contra la violencia contra la dona i la violència domèstica, Consell d'Europa, núm 210, Estambul 11V. 2011.

el qual causa abús econòmic a un individu"[19]. Aquesta violència econòmica, afegeix, "pot prendre forma, entre d'altres, de destrucció de la propietat, restricció de l'accés a recursos financers pertanyents a la dona, a mercat educacional o laboral o inclús l'incompliment de les responsabilitats econòmiques de l'abusador tals com la pensió alimentària".

3.2.1. Sobre les obligacions de l'Estat i la diligència deguda

L'article 5 del Conveni d'Istanbul estableix al seu apartat 1 que "les parts s'han d'abstenir de cometre qualsevol acte de violència contra les dones i s'han d'assegurar que les autoritats, els funcionaris, els agents i les institucions estatals, així com els altres actors que actuen en nom de l'Estat es comportin d'acord amb aquesta obligació". Continua afegint al segon apartat que "les parts han de prendre les mesures legislatives i altres necessàries per actuar amb la diligència deguda per prevenir, investigar, castigar i concedir una indemnització pels actes de violència inclosos en l'àmbit d'aplicació d'aquest Conveni comesos per actors no estatals".

A més, l'article 45 del mateix Conveni que estableix les sancions i mesures de les parts, que estableix que han d'adoptar mesures necessàries per a prevenir i castigar els actes delictius previstos en el Conveni.

3.3. La violència econòmica en altres països

És d'interès comparar, en recerques jurídiques com aquesta, la normativa o legislació en una materia concreta a altres països; sobretot a efectes de decidir si a efectes supranacionals hi ha hagut una regulació jurídica respecte el tema. És per això que, a efectes de fonamentar o establir uns paràmetres respecte la violència econòmica de gènere, hem acudit a la recerca de la regulació d'aquesta en altres països:

[19] EIGE (European Institute for Gender Equality), "Forms of violence", article publicat a Violència de Gènere, de 7 de març 2019; a: https://eige.europa.eu/gender-based-violence/forms-of-violence

Aparentment, Espanya és el país més avançat en matèria de violència econòmica de gènere dins la UE, ja que no existeix encara cap regulació de cap altre país que consideri la violència de gènere en la modalitat de violència econòmica, ni menys en relació al delicte d'impagament de pensions, conforme la resposta donada pel Servei d'assessorament de consultes jurídiques de la Diputació de Barcelona[20].

Per altra banda, altres mecanismes internacionals han incorporat indirectament la violència econòmica com a una forma de violència contra les dones, com la Convenció Interamericana per prevenir, sancionar i erradicar la Violència Contra la Dona[21] (aplicable a nivell interamericà), tot i que no s'ha descrit la Violència de Gènere afegint-hi aquesta modalitat de forma explícita[22].

Tot i així, altres països de Llatinoamèrica han incorporat de forma explícita la violència econòmica com a violència de gènere, anant més enllà del que es desprèn de la norma interamericana. N'és un exemple la normativa Mexicana en matèria de Violència de gènere, ja que no només ens aporta una consideració específica de la violència econòmica dins de la violència masclista, sinó que a més ens aporta una definició del que s'ha de considerar com a violència econòmica:

La Llei General mexicana d'Accés de les Dones a una Vida Lliure de Violència[23] ens descriu la violència econòmica com a "tota acció o omissió de l'Agressor que afecta la supervivència econòmica de la víctima. Es

[20] Veure Annex 3.

[21] Quan s'estableix que "*tota dona podrà exercir lliurement i plenament els seus drets civils, polítics, econòmics, socials i culturals i comptarà amb la total protecció d'aquests drets consagrats als instruments regionals i internacionals sobre drets humans*" a l'art. 5 de la Convenció, també anomenada Convenció de Belem Do Para, de 9 de juny de 1994.

[22] Art. 1: "*Per als efectes d'aquesta Convenció cal entendre per violència contra la dona qualsevol acció o conducta, basada en el seu gènere, que causi mort, dany o patiment físic, sexual o psicològic a la dona, tant a nivell públic com privat*". *Ídem cit.* 15.

[23] LGAMVLV, aprovada pel Congrés General dels Estats Mexicans 1 de febrer de 2007, que ha anat patint reformes constants per adaptar-se a la realitat social i a l'interès del país, segons la Comissió Nacional mexicana per a Prevenir i Eradicar la Violència contra la Dona.

manifesta a través de limitacions encaminades a controlar l'ingrés de les percepcions econòmiques, així com la percepció d'un salari menor per la mateixa feina, dins d'un mateix centre laboral"[24]; De fet, també defineix el que la llei reconeix com a Violència patrimonial de gènere, que en molts casos es pot trobar lligada a l'econòmica[25].

A Mèxic s'estableix doncs un supòsit que la legislació espanyola encara no ha reconegut, i es veu endarrerida a l'hora de brindar protecció absoluta a les víctimes de violència econòmica - violència que ja ha estat reconeguda per un altre país[26], creant un precedent important en matèria de gènere, per considerar-la d'acord amb "la realitat social i l'interès del país"[27].

4. La legislació espanyola en Violència de gènere

Tot i que la violència econòmica de gènere es vegi reconeguda en diversos instruments internacionals, com s'ha vist, tals com el Conveni d'Istanbul i altres mecanismes de control de la violència de gènere com l'Institut Europeu d'Igualtat de Gènere (EIGE), la violència econòmica no es veu incorporada, descrita o regulada dins del concepte de violència de gènere de la legislació espanyola – la més rellevant sent la LO 1/2004 de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra els actes de violència de gènere –.

A més, la legislació penal, tampoc contempla la conducta controladora que pot dur a terme en innombrables ocasions l'exmarit de la dona en casos d'abandonament de la cura familiar – com és el cas del delicte d'impagament de pensions en el qual ens estem basant de forma exclusiva alhora d'analitzar

[24] Art. 6. III) LGAMVLV.
[25] La Llei mexicana entén que la violència patrimonial "*és qualsevol acte o omissió que afecta la supervivència de la víctima. Es manifesta en: la transformació, la sostracció, la destrucció, la retenció o la distracció d'objectes, documents personals, béns i valors, drets patrimonials o recursos econòmics destinats a satisfer les seves necessitats i pot abastar els danys als béns comuns o propis de la víctima*".
[26] LONDOÑO, D. M. (2020). "La inasistencia alimentaria como violencia económica". *Nuevo Derecho; Vol.16*, núm. 26, gener-juny 2020 pàgs: 10-13.
[27] *ref. cit*. 23.

aquest control–. L'impagament de pensions es tipifica com a delicte contra la família i en cap moment com una conducta emergent de la violència de gènere.

Així, la violència econòmica de gènere és difícilment identificable; no només perquè sigui subtil o invisible, sinó perquè no es veu recollida específicament a la legislació nacional, i per tant es troba invisibilitzada per la pròpia llei.

4.1. Concepte de Violència de gènere. La LO 1/2004 de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

A Espanya s'ha desenvolupat durant els últims anys una normativa estatal cada vegada més àmplia sobre violència de gènere per assegurar diversos drets fonamentals establerts tant a la CE com a l'àmbit europeu[28], i per donar resposta a la demanda de regulació en l'àmbit de gènere que venia ressonant a la comunitat internacional.

Dins d'aquest conjunt de normativa estatal desenvolupada pel legislador, ens centrem de forma principal i quasi única davant de la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere. Aquesta llei bàsica dóna resposta a la necessitat de protecció de les víctimes de la violència contra les dones a partir de la implementació de mesures de sensibilització, prevenció i detecció en l'àmbit educatiu, en els mitjans de comunicació i la publicitat i en l'àmbit sanitari, així com també atribueix un llistat de drets a les dones víctimes de violència de gènere de caire laboral, social, jurídic i econòmic per assegurar l'àmplia protecció per a elles i rescabalar tots els anys patits per la situació de violència. A més, s'estableixen de forma específica pels casos de VG una tutela institucional, una tutela penal i una tutela judicial[29] que també van destinades a protegir la

[28] Tals com el dret a la igualtat, a la integritat física i psíquica, etc.

[29] Es creen els Jutjats de Violència sobre la Dona als ja existents al Poder Judicial per virtut de l'art. 43 LO 1/2004 en relació a l'article 87 bis LO 7/1985, atribuint-li unes competencies concretes en matèries relacionades amb VG.

víctima i donar més facilitats d'accés a seguretat i ajut per part de la societat i l'Estat, tant en l'àmbit processal i judicial com en l'àmbit policial per a la prevenció de situacions d'abús i violència.

Aquesta llei estableix l'objecte i les finalitats i objectius perseguits amb la creació d'aquesta llei i, a més, defineix el que l'estat considera violència de gènere com a "tot acte de violència física i psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de llibertat"[30]. En aquesta definició, com s'observa, no apareix la consideració de la violència econòmica com a un tipus de violència de gènere.

D'altra banda, el mateix article 1 ja ens limita les situacions de violència de gènere a les que han estat efectuades per aquells que "siguin o hagin estat els seus cònjuges o dels que estiguin o hagin estat lligats a elles per relacions similars d'afectivitat, fins i tot sense convivència"[31].

Al mateix temps, la Delegació del Govern Espanyol contra la Violència de Gènere no tracta específicament la violència econòmica entre exparelles de forma específica, i només es limita a esmentar el control dels diners de la parella com a un senyal de violència de gènere[32]; en concret, estableix el següent: "*Certs comportaments, actituds, comentaris o omissions són manifestacions de la violència de gènere. Pots estar patint maltractament si la teva parella o exparella: ... Et controla els diners i pren les decisions per tu*". És a dir, semblaria que no és un tema que s'hagi visibilitat per part de la Delegació contra la Violència de Gènere. Tot i així, podria arribar a considerar-se contradictòria la inexistència d'una millor regulació contra la violència econòmica de gènere en relació amb el que estableix l'article 2 e)

[30] Art. 1.3. LO 1/2004, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, BOE núm 313.
[31] Art. 1.1 LO 1/2004.
[32] La Delegació del Govern contra la Violència de Gènere estableix un llistat d'actes que els considera com a "Primers signes de maltracte" per a que les dones puguin identificar si són víctimes d' algun d'aquests actes i, per tant, víctimes de violència de gènere. Veure a: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacionUtil/comoDetectarla/primerosSignos/home.htm [*visitat el 13/05/2022*]

de la mateixa llei quan esmenta com a principi rector el "garantir drets econòmics per a les dones víctimes de violència de gènere, per tal de facilitar-ne la integració social". És evident que ja es percep la necessitat del legislador de posar de manifest els problemes de caire econòmic que apareixen en les relacions emmarcades en un context de violència de gènere.

I no només això, sinó que a l'últim article esmentat hi apareix un principi rector que ens permet establir la correlació entre el dret penal i la protecció contra la violència de gènere, així com la necessitat que els dos estiguin en línia per poder assegurar la prevenció, sanció i eliminació de qualsevol forma de violència de gènere: l'apartat g) manifesta la finalitat encaminada a "enfortir el marc penal i processal vigent per assegurar una protecció integral, des de les instàncies jurisdiccionals, a les víctimes de violència de gènere" (Art. 2).

4.2. La violència de gènere al Codi Penal

La Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, que consolida el Codi Penal estableix un seguit de normes enfocades a prevenir, castigar i erradicar tots aquells actes constitutius d'un delicte de violència de gènere o amb denotacions que porten moltes vegades, pel tipus de delicte, a la comissió del mateix per raó de gènere.

Per començar, a l'article 153 s'estableix el delicte de violència de gènere. La introducció d'aquest precepte va establir-se a la redacció del CP de 1995, on es considerava encara un delicte de "violència domèstica", que no acabava de referir-se a la violència estructural que patien les dones, sinó que englobava tota violència en àmbit de la llar. Posteriorment el precepte ha estat subjecte a diverses modificacions[33]. La reforma més important va ser la que va donar lloc la LO 1/2004, entenent que aquest delicte havia de donar resposta al maltracte contra la dona; es va afegir la violència de gènere i tipificar els casos

[33] LO 14/1999, de 9 de junio; LO 11/2003, de 29 de septiembre.

de maltracte "quan l'ofesa sigui o hagi estat esposa, o dona que estigui o hagi estat lligada a ell per una relació d'afectivitat anàloga sense convivència, o persona especialment vulnerable que convisqui amb l'autor" (Art. 153.1 CP). La propia redacció del precepte ja denota que el subjecte passiu ha de ser necessàriament la dona dins d'una relació de parella, i exclou també la possibilitat que la dona en sigui el subjecte actiu[34]. El legislador ja considera la necessitat de perseguir els casos de violència contra la dona que ja no considera aïllats sinó de dimensions estructurals[35].

Més enllà, s'ha regulat de forma específica altres delictes que afecten al col·lectiu femení de forma general com és la promoció i foment o incitació de l'odi a un col·lectiu en concret - com pot ser el de les dones - o la distribució de materials encaminats al mateix propòsit, així com la banalització de crims que es cometin contra persones d'un col·lectiu en concret[36], així com també l'afectació a la dignitat per raó de gènere.

S'ha vist inclús regulada la violència que pateixen les dones en l'àmbit laboral quan han patit una discriminació greu per raó de gènere (Art.314 CP), o a la discriminació que puguin patir pels serveis públics de l'Estat, els funcionaris públic o professionals que en deneguin serveis per aquestes "raons de gènere" (Arts. 511 i 512 CP).

De la mateixa manera que es combat la violència que pateixen les dones a nivell social per culpa de la discriminació present, també s'intenta protegir la víctima de les agressions causades en context de violència de gènere. Com exemple, l'article 148, preveu un tipus agreujat del delicte de lesions pel qual estableix una pena més alta en certes circumstàncies que el legislador

[34] Amadeo Gadea, S. (n.d.). *Comentario al Artículo 153 del código penal*. vLex. Retrieved June 5, 2022, from https://vlex.es/vid/comentario-articulo-codigo-penal-69087589

[35] AMORÓS, Cèlia, Teoria feminista. YouTube. (2011). minut: 3:40 - 6:00. de: https://www.youtube.com/watch?v=v_xOnIGkTQ8.

[36] Tal com estableix l'article 510 CP quan en els diversos apartats que tipifiquen el delicte s'hi afegeix sempre l'expressió "raons de gènere", entenent que el legislador pretén protegir de la violència i discriminació de gènere al col·lectiu femení per ser un problema latent encara a la societat actual.

considera oportunes de major protecció - com quan la víctima és la dona, parella o està vinculada amb l'agressor per una relació afectiva (Art 148. 4t CP)[37]. La dona gaudeix també d'una protecció de tipus especial o agreujat en els delictes d'amenaces i coaccions, ja que es considera que afecten la integritat psíquica de la víctima, sobretot quan aquesta es troba en un context de violència de gènere i violència domèstica, per entendre's que aquests delictes s'utilitzen per a continuar amb l'execució de tal violència (Arts. 171.4, 172.2 i 172 quater. 1 CP).

Cal destacar que ja des d'un inici apareixen mecanismes processals al procés penal encaminats a protegir la víctima de violència de gènere quan s'ha iniciat un procés contra el seu agressor per a evitar el perill de la comissió de nous delictes (Arts. 83 i 34 CP). En relació als mecanismes processals, cal tenir en compte que els Jutjats de violència contra la dona (que també apareixen a partir de la LO 1/2004) tenen atribuïda competència objectiva sobre certs delictes del CP[38], sempre i quan el subjecte actiu sigui un home i el subjecte passiu sigui la dona o en tot cas els descendents de la dona o persones afines a ella[39]. Els delictes els quals són els jutjats VIDO té competència per instruir els processos són: "delictes d'homicidi, avortament, lesions, lesions al fetus, delictes contra la llibertat, delictes contra la integritat moral, contra la llibertat i indemnitat sexuals, contra la intimitat i el dret a la pròpia imatge, contra l'honor o per qualsevol altra comesa amb violència o intimidació, contra els drets i deures familiars i per delicte de trencament de condemna"[40]. D'aquesta manera, el legislador quan va atorgar competència objectiva sobre la instrucció d'aquests delictes als Jutjats de violència contra la dona, ja entenia que aquests eren

[37] Tot i que també es troba protegida la víctima per articles posteriors en casos de lesions lleus quan aquestes s'han produït en context de violència de gènere com és l'article 153 CP.
[38] atribuits pel que estableix el precepte de l'article 87 ter LOPJ i l'art 14 LECRIM.
[39] Circular 4/2003, de la FGE, sobre nuevos instrumentos jurídicos en la persecución de la violencia doméstica.
[40] *Guiasjuridicas.es, Juzgados de Violencia sobre la mujer*. guiasjuridicas.wolterskluwer.es. Recuperat el 12 de juny de 2022, a: https://guiasjuridicas.wolterskluwer.es/Content/Documento.aspx?params=H4sIAAAAAAAEAMtMSbF1jTAAAUNjQxNjtbLUouLM_DxbIwMDCwNzAwuQQGZapUt-ckhlQaptWmJOcSoALb0e4DUAAAA

susceptibles de ser delictes que duien atribuida una connotació de violència estructural contra la dona.

Per últim, a l'article 22 se'ns presenta una llista de circumstàncies agreujants que manifesta l'interès del legislador en considerar que qualsevol delicte amb connotacions de discriminació per raó de gènere, entre d'altres raons, ha de ser castigat amb una pena agreujada[41] per a entendre's que afecta directament al dret fonamental a la igualtat i la no discriminació de l'article 14 CE.

4.3. El delicte d'impagament de pensions del Codi Penal

El delicte d'impagament de pensions és un delicte contra els drets i deures familiars que es troba tipificat a l'article 227, concretament dins de la secció tercera del Capítol III del Títol XII del Codi Penal. El precepte esmentat estableix que "qui deixés de pagar durant dos mesos consecutius o quatre mesos no consecutius qualsevol tipus de prestació econòmica a favor del seu cònjuge o els seus fills, establerta en conveni judicialment aprovat o resolució judicial en els supòsits de separació legal, divorci, declaració de nul·litat del matrimoni, procés de filiació, o procés d'aliments a favor dels seus fills, serà castigat amb la pena de presó de tres mesos a un any o multa de sis a 24 mesos".

El delicte d'impagament de pensions és un delicte contra les relacions familiars que es situa dins de la secció de l'abandonament de família, menors i incapaços. Laurenzo Copello ha argumentat que el bé protegit pels delictes d'impagament de pensions i els altres relacionats amb l'abandonament de la família és "la integritat personal dels beneficiaris de les prestacions, entesa no només en l'àmbit reduït de la vida i la salut física i psíquica d'aquestes persones, sinó en el sentit més ample del conjunt de condicions – en aquest cas materials –

[41] Concretament l'article 22. 4a CP, que estableix com a circumstàncies agreujants: *Cometer el delito por motivos racistas, ..., orientación o identidad sexual o de género,* ***razones de género****, ..., con independencia de que tales condiciones o circunstancias concurran efectivamente en la persona sobre la que recaiga la conducta.*

susceptibles de garantir una vida digna"[42]. A més, podem establir que existeix un bé jurídic protegit doble, perquè alhora podem interpretar que també es protegeix l'ordre públic tal i com es desprèn de l'article 118 CE quan estableix l'obligació de "complir les sentències i altres resolucions fermes dels jutges i Tribunals"[43].

Segons l'actual jurisprudència establerta pel TS[44], per a que es pugui tipificar l'omissió de pagament de la pensió com al delicte establert a l'art. 227 han de concórrer, a més de les condicions expressament descrites en el mateix, dos elements objectius i un element subjectiu[45].

Respecte als elements objectius, el primer requereix de l'existència d'una resolució judicial ferma dictada per l'autoritat judicial competent en un procés de separació, divorci, nul·litat matrimonial, filiació o aliments i un conveni regulador aprovat per l'autoritat permanent i de conformitat amb les dues parts pel qual s'estableix l'obligació d'un dels dos progenitors al pagament d'una pensió a favor de l'altre progenitor per al manteniment d'un/a fill/a en comú[46].

El segon element objectiu es basa en la necessitat d'una conducta de comissió per omissió, ja que es tracta d'un delicte d'omissió, consistent en l'impagament reiterat de la prestació econòmica a la qual el cònjuge (generalment l'home) es veu obligat a pagar conforme el conveni. La reiterada omissió ha de coincidir amb els termes exigits per l'article 227 CP: dos mesos consecutius o quatre

[42] LAURENZO COPELLO, P. *Los delitos de abandono de familia e impago de pensiones*. Valencia (2001): Tirant lo Blanch, cit., pàg 69.
[43] Imbroda Ortiz, Blas Jesús, "El delito de impago de prestaciones por separación, divorcio o nulidad del matrimonio", pàg. 67, en relació amb el que estableix García Pérez, Liro a *Notas sobre la reforma del abandono de familia y de niños en la LO 3/1929, de 21 de junio*.
[44] Veure STS185/2001, de 13 de febrer (Ponent: Magistrat D. Adolfo Prego d'Oliver).
[45] FGE, "Consulta 1/2007, de 22 de febrero, sobre la delimitación del período objeto de enjuiciamiento en el delito de impago de pensiones del artículo 227 del Código Penal", doctrina de la Fiscalía General del Estado, Ref: FIS-Q-2007-00001, 2007, pàgs. 4 i 5. a: https://www.boe.es/buscar/abrir_fiscalia.php?id=FIS-Q-2007-00001.pdf [visitat el 21/12/2021].
[46] Agut Fernández, E. Jaén Vallejo, M. i Perrino Pérez, Á. L. (2020). *Dret penal Aplicat: part especial delictes contra els interessos individuals i les relacions familiars*. Madrid, Dykinson. Pàg. 394. Recuperat de: https://elibro.net/es/ereader/uab/130024?page=393.

mesos no consecutius[47]. Així doncs el delicte que descriu el precepte es veu consumat per la mera inactivitat de l'obligat. És a dir, l'element objectiu no requereix cap altra resultat perjudicial que no sigui el que ja es produeix per la falta de percepció de la pensió a la que té dret l'altra part del conveni de divorci (generalment la dona) conforme al que estableix el mateix conveni[48].

Pel que fa al requisit subjectiu, aquest es configura com al conjunt de l'element cognitiu i volitiu del comportament de l'actor de l'omissió. És a dir, es conforma per la capacitat del subjecte de conèixer de la seva obligació de satisfer la prestació econòmica a la qual es veu obligada i a la voluntat del mateix d'incomplir-la. Com exposarem més endavant, la voluntat d'incompliment desapareix en els casos que existeixi una impossibilitat objectiva per a fer front a la prestació[49].

Cal remarcar que existeix un altre element objectiu que es requereix per a processar el delicte: la necessitat d'existència d'interposició de denúncia per part de la persona agreujada, ja que s'entén que és un delicte semipúblic. I si es tractés d'una persona menor d'edat o incapaç, aquesta denúncia l'hauria d'interposar el Ministeri Fiscal[50]. Pel que es desprèn de l'article 228 CP, només pot interposar denuncia la persona agreujada, i per tant no es podrà interposar per cap testimoni d'un procediment civil amb posterior remissió a un procediment penal, ni podrà el ministeri fiscal intervenir i posicionar-se al lloc de la víctima, ja que només a ella li correspon la facultat de denunciar[51].

---

[47] *ídem*

[48] DE LAS HERAS VIVES, Luis, *"El delicte d'impagament de pensions (art. 227 cp) després de la última jurisprudència del tribunal suprem espanyol (SSTS n ms. 346/2020 de 25 de juny; 348/2020 de 25 de 06/02/2;). Comentari a la STS número 348/2020 de 25 de juny"*. Rev. Boliv. de Derecho Nº 31, enero 2021, ISSN: 2070-8157, pàgs. 654-655.

[49] *ídem. cit. 46.*

[50] Art. 228 LO 10/1995, de 23 de noviembre, del Codi Penal; BOE núm 281: "*Los delitos previstos en los dos artículos anteriores, sólo se perseguirán previa denuncia de la persona agraviada o de su representante legal. Cuando aquélla sea menor de edad, persona con discapacidad necesitada de especial protección o una persona desvalida, también podrá denunciar el Ministerio Fiscal".*

[51] Bayarri Martí, Mª Luisa, "El impago de pensiones en el ámbito penal", socia FICP, València.

Pel que respecta als casos en els quals hi ha un compliment parcial – es fa front només a una part de la pensió deguda –, cal determinar en relació amb les circumstàncies concretes de cada cas[52] si la part deguda s'ha de considerar com a conducta típica, ja que hem de tenir en compte que "l'antijuridicitat de la conducta exigeix la substancial lesió el bé jurídic protegit"[53]. És a dir, dependrà de la quantia abonada en relació amb la quantia total deguda i la lesió que això comporta a la víctima el que determinarà si aquesta conducta es converteix en delictiva o si, pel contrari, no ho és. Aquest extrem permetrà determinar que la quantia indeguda és molt escassa en proporció al que s'ha pagat. Per tant, no podrem dir que un compliment parcial eximeix de la responsabilitat penal, ni tampoc que per la insatisfacció de la totalitat de la pensió la conducta es converteixi en l'acció típica[54]. Caldrà analitzar cas per cas, ja que hem de recordar que en dret penal s'ha de seguir sempre el principi de proporcionalitat. Seria contraproduent castigar penalment per l'impagament d'una quantia mínima en comparació a la totalitat de la pensió, ja que s'ha d'evitar la denominada "presó per deutes"[55] i hem de recordar que el dret penal existeix com a últim recurs per a prevenir i rectificar conductes lesives pels béns jurídics que la societat vol protegir[56].

4.4. L'impossibilitat del compliment de la sentència

En la mesura que l'article 227.1 CP exclou la sanció per impagament de pensió en els casos d'impossibilitat de compliment del pagament[57], l'única manera de veure's exonerat de culpabilitat és l'acreditació d'aquest fet[58], entenent que només és tipificable l'acció dins el tipus d'injust en quant es comet conforme

[52] Murcia (2ª) nº 124/2013, de 20 de mayo.

[53] *Idem. Cit.* 51

[54] BRAGE CERDAN, SB. El delito de impago. RXG, nº 36, 2002, pp. 20-21.

[55] Explicat a l'apartat 4.4.1.

[56] B. BRAGE CENDÁN, Santiago, "El delito de impago de pensiones (ART. 227 CP.)". Revista Xurídica Galega, Universidad de de Santiago de Compostela, de 28 de noviembre de 2011, pàg 21; a: http://rexurga.es/pdf/COL097.pdf [visitat el 8/03/2022]; MORENO FLÓREZ, Rosa María, *Alteración de las circunstancias en derecho de familia, instituciones viejas para tiempos nuevos*, Dykinson S.L. Madrid 2018.

[57] BOZA RUCOSA ADVOCATS, *El impago de la pension alimenticia en la nueva reforma penal*, Revista de Derecho vLex num. 122, Junio 2015. Pàg. 2.

[58] Bayarri Martí, Mª Luisa, "El impago de pensiones en el ámbito penal", socia FICP, València.

l'art. 5 CP[59] i així s'estableix per la Fiscalia General de l'Estat, ja que a més seria contrari al principi de capacitat econòmica i al principi d'*ultima ratio*[60]. Només s'exclou de culpabilitat en cas d'impossibilitat de pagament per les insolvències del deutor[61].

És per això que acostumen a aparèixer en molts casos concursos de delictes entre el delicte d'impagament de pensions i altres delictes econòmics que es realitzen per amagar la possibilitat que té el deutor de fer front al pagament del deute, eludint la seva responsabilitat penal i civil. Sovint es fa a través d'un alçament de béns o de vegades a través de la realització de treballs en negre per evitar haver de declarar la quantia percebuda com a salari i eludir així l'obligació de pagament de la pensió[62].

4.4.1. L'exclusió de la denominada "presó per deutes":

El fet que es requereixi necessàriament de l'element subjectiu, el comportament dolós del deutor, en el delicte d'impagament de pensions es deu a la prohibició de la "presó per deutes" estipulada expressament a l'article 11 del Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics de Nova York del 19 de desembre de 1966, que estipula que "ningú serà empresonat pel simple fet de no poder complir una obligació contractual"[63].

[59] Art. 5 CP: "no hay pena sin dolo o imprudencia".

[60] Circular 2/90 de la Fiscalía General del Estado, respecte a la impossibilitat de compliment com a causa de inexigibilitat d'una altra conducta o com a causa excloent de la culpabilitat; SAP Tarragona (2ª) nº 307/13, de 30 de maig; y SAP Murcia (3ª) nº 333/13, de 12 de juny.

[61] MARTA ASTORGANO DIEZ, "El delito de impago de pensiones y su relación con las aparentes insolvencias", Trabajo de fin de master, Universidad de Oviedo 2015. JAVIER BERNALTE CALLE, "La capacidad económica del sujeto activo en el delito de impago de pensiones", Artículos Doctrinales, La Toga 147 – MAR/ABR 2004, 1 de abril 1, 2004, a: https://www.revistalatoga.es/la-capacidad-economica-del-sujeto-activo-en-el-delito-de-impago-de-pensiones/

[62] *Ídem. cit.* 46. Pàg, 392.

[63] AGUDO, Enrique, JAËN, Manuel, PERRINO, Ángel Luis, *Derecho penal aplicado: parte especial, delitos contra los intereses individuales y las relaciones familiares*, ed. Madrid: Dykinson, 2020. 416 p. Disponible a: https://elibro.net/es/ereader/uab/130024?page=1 [Consultat a: 13 juny 2022] pàgs. 392 i 393.

Tot i així, l'article 227 ha estat sempre un delicte força polèmic per considerar que va en contra de la prohibició de l'article 11 del PIDCP. A primera vista si que podria semblar que és una presó per deutes, i és per això que la doctrina i jurisprudència han anat formant una interpretació del precepte per a que s'adeqüi a les exigències constitucionals[64]. Hi ha varies raons i posicionaments que justifiquen la legalitat de la figura d'impagament de pensions, però en concret trobem la que focalitza la raó en el fet que aquest incompliment genera una especial vulnerabilitat cap a la part dèbil de la família, ja que els deixa en una situació greu de necessitat i pobresa i provoca als fills una manca de recursos necessaris per al seu desenvolupament i a l'excònjuge una càrrega de manteniment únic dels descendents que ens molts casos és inassumible[65].

4.4.2. El treball en negre i l'alçament de béns

L'alçament de béns (art 257 CP) és una figura tipificada com a delicte als articles del CP, sota el títol "frustració de l'execució". És a dir, el legislador considera que l'alçament de béns és una insolvència aparent punible en considerar que es comet una acció il·legal per eludir les responsabilitats civils "ex delicte"[66]. Tot i això, el tipus especial de l'article 258 CP dóna una definició pels casos en els quals ens trobem en un procés judicial d'execució.

D'aquesta manera, el que es pretén és desfer-se d'actius que puguin permetre pagar els deutes pendents i poder defugir així de la responsabilitat familiar – parlant en aquest cas de delictes contra les relacions familiars en general i en concret del delicte d'impagament de pensions en concret.

---

[64] Colas Turégano, Mª Asunción, *El bien jurídico protegido en delito de impago de Pensiones como instrumento de tutela frente a la Desigualdad de género,* Actualidad Jurídica Iberoamericana, ISSN 2386-4567, IDIBE, n m. 5 bis, nov. 2016; pàg 249.

[65] *Id.* Cit. 60.

[66] B. BRAGE CENDÁN, Santiago, "El delito de impago de pensiones (ART. 227 CP.)". Revista Xurídica Galega, Universidad de de Santiago de Compostela, de 28 de noviembre de 2011, pàgs. 15 i 16; a: http://rexurga.es/pdf/COL097.pdf [visitat el 8/03/2022]

Pel que fa al treball en negre, és un dels problemes més grans actualment a l'hora d'exigir el pagament de la pensió. El treball en negre és un treball no declarat i que forma part de l'economia submergida[67]. Pel fet de no estar declarat aquest treball es realitza sense cotitzar a seguretat social ni pagar la corresponent retenció de l'IRPF. Aquest tipus d'ocupació il·legal comporta, alhora de requerir el cobrament de les pensions d'aliments, problemes a la part feble: és molt difícil de provar que existeixen uns ingressos per part del deutor ja que no hi ha cap registre formal ni legal dels mateixos que ho corroborin.

4.5. La prescripció

Segons l'art. 131.1 CP el delicte d'impagament de pensions prescriu als cinc anys. Atès que és un delicte de caràcter permanent, el còmput s'inicia des que deixa de ser delicte d'acord amb l'art. 132.1.1 CP. Això vol dir que mentre duri l'impagament de la pensió, el delicte no ha prescrit[68].

El mateix article 227, en quant no ens especifica quin és el període en el qual han de concórrer els 4 impagaments no consecutius, ens remet a la regla general de l'article 131 CP, de tal manera que si s'han produït dos pagaments consecutius o quatre no consecutius dins un període de 5 anys ja trobem configurat el tipus d'injust descrit a l'article 227. D'aquesta manera, si han transcorregut 5 anys des de l'incompliment de la resolució o conveni judicial en el que s'estableix l'obligació de pensió d'aliments a favor de la dona, i aquesta no denuncia aquest impagaments – sempre que es trobin sobre dels límits els quals són constitutius de delicte – la pena haurà prescrit[69].

---

[67] SANCHIS, Enric, "Trabajo no remunerado y trabajo negro en España", Revista de Sociología, Universitat de València, 2005. Pàgs 103-107.

[68] LÓPEZ CONTRERAS, A. "*El Delito de Impago de pensiones Alimenticias. breve guía jurídica"* Noticias Jurídicas. 6 d'abril, 2004, apartat 24: la prescripción, de: https://noticias.juridicas.com/conocimiento/articulos-doctrinales/4895-el-delito-de-impago-de-pensiones-alimenticias-breve-guia-juridica/ [recuperat el 12 de març 2022]

[69] Martínez Rodríguez, J. A., & Moreno Cabello, M. A. (2016, February 1). *La Doctrina ante el delito de impago de pensión de alimentos*. J.M. Bosch Editor, pàgs. 125-128. Recuperat de vLex el 14 de març de 2022, a: https://vlex.es/source/doctrina-delito-impago-pension-alimentos-23129

Tot i així, la pena no prescriu si ens trobem en una situació continua i inesgotable d'impagament de la pensió deguda, ja que al constituir-se de forma continuada l'acte delictiu, no podrem dir que ha finalitzat aquest fins que no es cessi l'acció omissiva del deutor[70]. Un cop aquest comenci a pagar de forma normal i absoluta les pensions, mensualment, s'iniciarà el còmput del període de prescripció de 5 anys[71].

5. Anàlisi de la sentència

5.1. Els antecedents en el cas d'anàlisi: preexistència de violència de gènere

El supòsit que emmarca la iniciativa legislativa proposada per la magistrada Avilés és un delicte d'impagament de pensions que venia precedit pel registre de 4 procediments iniciats per violència de gènere. Hi havia sentència condemnatòria de l'exmarit per maltracte físic contra la dona. Amb els antecedents que denotaven la violència de gènere que existia a la parella es va tramitar el divorci com a mutu acord, fet que va eliminar qualsevol rastre de la violència de gènere preexistent. Es va establir un conveni amb règim de visites per la filla, sense valorar el que estableix l'article 61 i ss. de la LO 1/2004 quan existeix la necessitat de valorar la suspensió del règim de visites en cas de violència de gènere efectuada pel progenitor[72].

En el cas que ens ocupa, es va violar l'article 31 del Conveni d'Istanbul[73], que disposa que s'ha de tenir en compte els antecedents penals i d'abús domèstic per

[70] FGE, "Consulta 1/2007, de 22 de febrero, sobre la delimitación del período objeto de enjuiciamiento en el delito de impago de pensiones del artículo 227 del Código Penal", doctrina de la Fiscalía General del Estado, Ref: FIS-Q-2007-00001, 2007, pàgs. 7 i 8. a: https://www.boe.es/buscar/abrir_fiscalia.php?id=FIS-Q-2007-00001.pdf [visitat el 21/12/2021].
[71] *ídem. cit.* 69.
[72] Són els articles compresos al capítol IV de la LO referents a les mesures judicials de protecció i de seguretat de les víctimes. Concretament l'art. 66 sobre mesures de protecció del règim de visites, estada, relació o comunicació amb els menors, estableix: "*el jutge pot ordenar la suspensió del règim de visites, estada, relació o comunicació de l'inculpat per violència de gènere respecte dels menors que en depenguin*".
[73] Art. 31 del Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica de 2011, que tracta sobre la custòdia, dret de visita i seguretat,

a determinar la guarda, el règim de visites, etc., entenent que no només es tracta d'antecedents penals sinó de buscar qualsevol denotació o sospita de que hagi hagut violència contra la dona dins la parella.

A més, el conveni regulador del divorci de mutu acord va establir una pensió alimentària molt baixa en la qual es reconeixia la situació econòmica del pare; i tot i aquest reconeixement i fixació d'una quantia assumible per la seva capacitat econòmica, la dona no va percebre les pensions en cap moment des de la fixació de la sentència. De fet, fins al moment de la sentencia, han passat anys sense pràcticament cap abonament de la pensió alimentària i la dona s'ha vist forçada a interposar demanda sense ajuda legal i amb una prova documental molt reduïda per acreditar la situació d'impagament que reclamava. Es sospita per les declaracions efectuades per l'acusat i altres documents de la situació d'economia submergida en la que treballava el pare, tot i que difícilment probable amb altres mitjans de prova.

Finalment, la magistrada Lucía Avilés denota, revisant els antecedents penals, que existia un context de violència de gènere contra la mare que s'havia ignorat en el conveni regulador. La LO 1/2004 prohibeix la mediació en casos de violència de gènere com és el cas actual. L' omissió del context de violència de gènere situa ambdós progenitors en un pla d'igualtat quan, en realitat, no existeix capacitat negociadora per part de la dona. És a dir, el conveni regulador s'ha acordat de forma defectuosa ja que hi ha hagut un vici de consentiment i una manca de capacitat de negociar de la dona en el moment en el que aquesta es sent cohibida, amenaçada i atemorida per l'home.

Aquesta situació en la qual es troba la dona és fàcilment detectable a la sala del jutjat, a les declaracions de la dona, amb el llenguatge no verbal, els gestos que

---

estableix que: "*les parts han de prendre les mesures legislatives o altres necessàries perquè, en el moment d'estipular els drets de custòdia i visita relatius als fills, es tinguin en compte els incidents de violència inclosos a l'àmbit d'aplicació d'aquest Conveni*" (art. 31.1); i segueix, "*les parts han de prendre les mesures legislatives o altres necessàries perquè l'exercici de cap dret de visita o custòdia posi en perill els drets i la seguretat de la víctima i dels nens*" (art 31.2).

efectua, la posició corporal, la predisposició d'allunyar-se o de no trobar-se a prop de l'acusat, etc. És necessari doncs que la magistrada observi aquests elements al judici per a poder efectuar una decisió amb visió de gènere, com va fer Avilés en aquest cas denotant la por de la víctima només entrar a la sala.

Els antecedents que tenia l'acusat, que en dues ocasions va tenir sentència condemnatòria per agressió física contra la víctima i havia tingut vigent una prohibició d'aproximament a ella fins no feia tant, ja pressuposen que havia existit i seguia existint un context de violència entre la parella que s'havia omès.

5.2. La iniciativa legislativa judicial: una eina a l'abast dels jutges que pot ajudar a l'evolució del dret en el mateix sentit que els canvis socials.

La iniciativa legislativa presentada per la magistrada Lucía Avilés resulta innovadora i es veu recolzada per un marc jurídic potent que la vincula i gestiona. Avilés s'empara de la modificació jurídica per a efectuar un canvi jurídic que s'equipari a la societat actual. De tal manera, i ajudant així a l'evolució del moviment feminista a partir de la modificació jurídica, considera el dret com un element d'emancipació de les dones i consecució de grans èxits que ens han aportat espais de llibertat i ens han anat equiparant als homes.

Aquests canvis jurídics es produeixen a partir dels canvis de paradigmes a la societat, com s'ha anat veient al llarg de la història del feminisme jurídic. Per exemple, l'any 1936 encara es regulava el delicte d'adulteri davant l'emancipació de la dona, la qual es veia penalitzada per no tenir només una única relació sexual.

De fet, ja a l'any 2004 apareix la Llei Orgànica de Mesures integrals Contra la Violència de Gènere que suposa un canvi de paradigma en la societat normal i etiqueta allò que ja ressonava des dels anys noranta en àmbit internacional: que la igualtat de gènere i la violència de gènere ja no queda en un àmbit privat, ni

és considerat un delicte privat, sinó que passa a ser responsabilitat de l'estat i una qüestió d'ordre públic.

Aquesta última incorporació a l'ordenament jurídic espanyol va suposar evidentment un canvi de paradigma respecte la violència de gènere i els drets de les dones. Tot i així, el que es reclama en aquesta iniciativa legislativa és un canvi de paradigma respecte la violència econòmica. El que es pretén és regular i tipificar al Codi penal adoptant mesures no només un cop ja ha succeït la conseqüència de l'acte, sinó precisament prevenint-lo.

La sentencia número 239/2021 de la Sala de lo Penal del TS de 17 de març de 2021 parla per primera vegada de l'impagament de pensions com a violència econòmica. És un cas sobre alçament de béns en cas d'impagament de pensions que acostuma a ser, com hem comentat anteriorment, molt freqüent en aquests tipus de delictes, tot i que està invisibilitzat i, per tant, dificulta molt el cobrament de les pensions.

La magistrada Lucía Avilés posa de manifest diverses raons amb les quals motiva la petició al Govern que consideri la modificació del Codi penal espanyol per tal d'introduir la violència econòmica expressada principalment a través del delicte d'impagament de pensions com a una modalitat de violència de gènere. Analitzarem a continuació els arguments que identifiquen la necessitat i la realitat exposada per la magistrada, en relació amb el que s'ha identificat anteriorment com a marc social i legal en aquesta tesi.

En primer lloc, Lucía Avilés afirma que el delicte d'impagament de pensions s'emmarca dins el context de violència de gènere, ja que la conducta típica del perpetrador del delicte és un obstacle efectiu que incideix directament en la possibilitat de disposició dels béns i recursos propis de la dona, o els compartits amb l'ex-parella. És aquesta apropiació il·legítima dels bens de la dona que cal considerar com un acte de violència de gènere o domèstica.

Aquesta conducta doncs s'ha d'analitzar des d'una perspectiva de gènere en relació al que exposa la LO 1/2004. Hem de tenir en compte, doncs, que la lluita contra la violència de gènere no és efectiva si no hi ha barreres suficients per eradicar la violència de gènere en totes les seves modalitats, i no només lluitar contra aquelles que són més visibles. És per això que la magistrada estableix en la sentència que analitzem de la necessitat que el codi penal actual evolucioni i passi a considerar la violència econòmica com a una modalitat de violència de gènere. La motivació legal en el propi raonament de la sentència és el següent:

a) Espanya va firmat el Pacte d'Estat contra la Violència de Gènere al 2017.
b) La violència de gènere ja es troba prohibida per l'article 14 CE[74], que estableix la igualtat real i efectiva entre dones i homes, no només com a un dret que obliga a abstenir-se de tot acte discriminatori per raó de sexe, sinó com a un dret positiu que obliga als poders públics a fomentar de forma proactiva la seva efectivitat real en la societat (art. 9.2 CE[75]).
c) Els diversos estàndards europeus i internacionals pels quals l'Estat espanyol ha de mantenir un deure de diligència per assegurar l'eliminació de qualsevol delicte considerat com a violència contra la dona:

    - Arts. 5 i 45 del Conveni del Consell d'Europa sobre la prevenció i lluita contra la violència contra la dona i violència domèstica, d'Istambul d'11 de maig de 2011, que va entrar en vigor al 2014 a Espanya[76], pels quals s'estableixen les obligacions de l'estat i el deure de diligència per a prevenir i sancionar els actes de violència de gènere.

[74] Art 14 CE: *"Los españoles son iguales ante la ley, sin que pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social".*
[75] Art. 9.2 CE: "*Corresponde a los poderes públicos promover las condiciones para que la libertad y la igualdad del individuo y de los grupos en que se integra sean reales y efectivas; remover los obstáculos que impidan o dificulten su plenitud y facilitar la participación de todos los ciudadanos en la vida política, económica, cultural y social".*
[76] Veure apartat 3.2.1 d'aquest treball.

Això entra en connexió amb el dret espanyol per disposició de l'article 96.1 CE[77] que estableix la integració a l'ordenament jurídic espanyol dels mecanismes i tractats internacionals que l'Estat espanyol hagi ratificat, incorporant-los com a propis i considerant-ne part de la normativa interna de manera indefinida, només perdent la seva eficàcia en cas de derogació, modificació o suspensió dels tractats en la forma prevista en els mateixos o d'acord amb les normes generals de Dret Internacional[78].

5.3. Més argumentació fonamentada del canvi necessari a la legislació: la motivació social i d'igualtat efectiva i l'evidència de les dades.

5.3.1. Arguments de la magistrada que motiven la seva iniciativa legislativa

Seguidament, Lucía Avilés enumera i desenvolupa les diferents raons que fonamenten la seva proposta al Govern, que expliquem més resumidament a continuació:

1) La violència econòmica és i cal considerar-la com a una manifestació més de la violència de gènere: és una violència econòmica que es basa en l'impagament reiterat i injustificat de pensions alimentaries que són béns legítims de la dona des del moment en què es fixa el conveni regulador de separació o divorci.
2) Actualment, el delicte d'impagament de pensions, tot i ser clarament un delicte de violència econòmica que s'efectua majoritàriament contra les dones, segueix sense estar tipificat com a una modalitat de violència de gènere.
3) Tot i el que estableix al raonament anterior, el Ministeri de l'Interior si que ha englobat l'impagament de la pensió alimentària com a una violència econòmica. Actualment, però, és un delicte que es considera contra les relacions

[77] Art. 96.1 CE: "*Los tratados internacionales válidamente celebrados, una vez publicados oficialmente en España, formarán parte del ordenamiento interno. Sus disposiciones sólo podrán ser derogadas, modificadas o suspendidas en la forma prevista en los propios tratados o de acuerdo con las normas generales del Derecho internacional"*.
[78] Art. 28.1 de la Llei 25/2014, de 27 de noviembre, de Tractats i altres Acords Internacionals.

familiars de forma genèrica, sense indagar en el tipus de violència que provoca o sense tenir en compte la perspectiva de gènere.

4) La violència econòmica és aquella que es du a terme "controlant l'accés de les dones als recursos econòmics, disminuint llur capacitat per a mantenir-se elles mateixes, els seus fills i filles i els hàbits de vida que gaudia prèviament"[79]. D'aquesta forma, la dona es veu forçada a dependre financerament de la parella o exparella de manera continuada, convertint la seva situació en un cercle d'abús del qual no pot escapar. Així, la violència econòmica constitueix un instrument de poder usat per l'agressor per a controlar la dona.

5) Els recents estudis i estadístiques obtingudes en matèria de violència econòmica demostren que actualment hi ha un elevat percentatge de dones que pateixen o han patit algun tipus d'abús econòmic per part de la seva parella o exparella. Al 2019, l'11,5% de les dones residents a Espanya majors de setze anys havien patit violència econòmica al llarg de la seva vida[80].

Violencia económica de alguna pareja (actual o pasada) a lo largo de la vida, en los últimos 4 años y en los últimos 12 meses (N=frecuencia muestral, %=porcentaje)

	Pareja actual		Parejas pasadas		Cualquier pareja		Total mujeres		
	N	% sobre mujeres con pareja actual	N	% sobre mujeres con parejas pasadas	N	% sobre mujeres con pareja en la actualidad o en el pasado	N	% sobre el total de mujeres residentes en España de 16 o más años	Número estimado de mujeres que sufren violencia
A lo largo de la vida									
Sí	192	3,0	924	16,6	1102	12,0	1102	11,5	2.350.684
No	6279	96,5	4547	81,6	7983	86,7	8340	87,2	
NC	35	0,5	103	1,9	125	1,4	125	1,3	
Total	6506	100,0	5574	100,0	9211	100,0	9568	100,0	

Font Ministerio de Igualdad: Macroencuesta de violencia contra la mujer 2019

A més, de 601.416 denúncies efectuades entre 2015 i 2019 de dones víctimes de violència de gènere, 18.235 es van catalogar com a violència econòmica i en concret 16.760 eren referents a l'impagament de pensió fixada en conveni o judicialment, això és un 2,8%[81].

[79] SJP 58/2021, motiu núm 4., Ponent Lucía Avilés, Mataró. Pàg. 12.

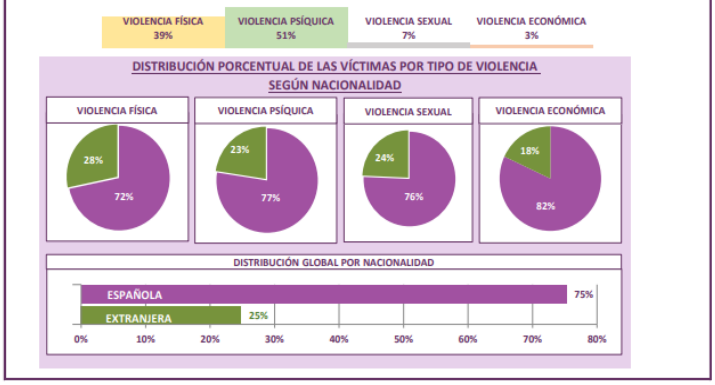
[80] Delegació del Govern contra la Violència de Gènere, Macroenquesta de violència contra la Dona, NIPO: 048-20-020-9, Subdirección General de Sensibilización, Prevención y Estudios de la Violencia de Género, Ministeri d'Igualtat, c/ Alcalá, no 37 - 28014 – MADRID, 2019; Capítol 5, pàgs. 57-64. Consultat a: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/macroencuesta2015/Macroencuesta2019/home.htm *[visitat el 9/05/2022]*

[81] Així es recull a l'*Informe sobre Violència contra la Dona (2015-2019)*, efectuat per les FCSE, publicat pel Ministeri de l'Interior el 3 de març de 2021, on es fa un anàlisi estadístic que recull l'àmbit de la violència de gènere a Espanya i abarca les diferents modalitats de tipologies penals

2 Evolución de victimizaciones contra la mujer

>> Victimizaciones registradas según tipo de violencia y nacionalidad de la víctima (2015-2019)

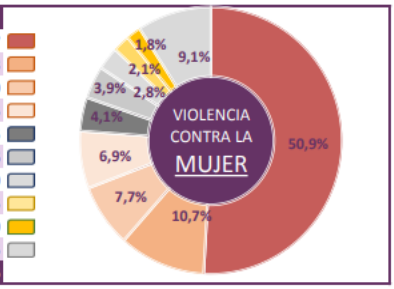
VICTIMIZACIONES POR TIPO DE VIOLENCIA	Española	Extranjera	Total
VIOLENCIA FÍSICA	167.490	66.087	233.577
VIOLENCIA PSÍQUICA	236.401	68.870	305.271
VIOLENCIA SEXUAL	33.556	10.777	44.333
VIOLENCIA ECONÓMICA	14.942	3.293	18.235
Total VICTIMIZACIONES	452.389	149.027	601.416

>> Distribución de las victimizaciones por tipología delictiva (consumados+tentativas)

VICTIMIZACIONES POR TIPOLOGÍA PENAL	2015	2016	2017	2018	2019	Total
MALOS TRATOS ÁMBITO FAMILIAR	56.735	58.000	61.470	62.942	66.940	306.087
MALOS TRATOS HABITUALES AMB. FAMILIAR	13.280	12.863	12.483	12.412	13.165	64.203
QUEBRANT. ORDEN DE PROTECC. Y ALEJAMIENTO	7.910	8.401	8.892	9.524	11.293	46.020
AMENAZAS	12.156	7.039	7.259	7.488	7.733	41.675
LESIONES	8.918	3.649	3.856	3.950	4.212	24.585
ABUSO SEXUAL	3.393	3.916	4.339	5.690	6.368	23.706
IMPAGO PRESTACIONES ECONÓMICAS	3.731	3.047	3.204	3.071	3.707	16.760
ACOSO CONTRA LA LIBERTAD DE LAS PERSONAS	952	2.273	2.715	3.110	3.505	12.555
COACCIONES	2.132	1.916	2.122	2.300	2.350	10.820
RESTO	9.829	10.279	10.912	11.667	12.318	55.005
Total VICTIMIZACIONES	119.036	111.383	117.252	122.154	131.591	601.416

TIPOLOGÍA PENAL	2015-2019
MALOS TRATOS ÁMBITO FAMILIAR	306.087
MALOS TRATOS HABITUALES AMB. FAMILIAR	64.203
QUEBRANT. ORDEN DE PROTECC. Y ALEJAMIENTO	46.020
AMENAZAS	41.675
LESIONES	24.585
ABUSO SEXUAL	23.706
IMPAGO PRESTACIONES ECONÓMICAS	16.760
ACOSO CONTRA LA LIBERTAD DE LAS PERSONAS	12.555
COACCIONES	10.820
RESTO	55.005
Total DELITOS CONTRA LA MUJER	601.416

Font: Ministerio del Interior Informe sobre la violencia contra la mujer

lligades al concepte de violència de gènere, centrant-se en 4 categories principals de violència (física, psíquica, sexual i econòmica). Veure a: http://www.interior.gob.es/documents/642317/13041442/Informe_sobre_+violencia_+contra_+la+mujer_+2015-2019_126210076.pdf/8b4a2cc8-530e-4927-b79f-d1f2ad004d36 *[visitat el 10/05/2022]*

6) Independentment que la violència econòmica actuï com a fenomen aïllat o en conjunció amb altres actes de violència, la realitat és que per si sol ja té múltiples i greus conseqüències: és un fenomen que afecta seriosament la salut mental de la dona i el seu benestar psicològic, sobretot si aquesta ja és víctima d'altres actes de violència de gènere. A més, remarca la magistrada, "pot condiciona el benestar i desenvolupament emocional i educatiu dels fills/filles". La principal conseqüència d'aquest tipus de violència és la dependència econòmica que té la víctima respecte al seu agressor. Això condiciona la capacitat econòmica de la víctima per mantenir-se i per generar ingressos financers que li garanteixin tenir independència econòmica suficient per a mantenir-se tant ella com els seus fills. En situacions de control i submissió financera de l'agressor, la conseqüència és que la víctima veu mitigades les seves ganes de denunciar la situació d'abús i s'acaba abstenint de presentar qualsevol acció penal envers l'agressor.

7) En els casos de ruptura de parella o bé dins la pròpia relació de parella, trobem la violència econòmica en forma d'explotació econòmica de la dona, la qual no té disponibilitat dels seus propis béns i ingressos (com el sou) o es veu forçada a treballar a l'empresa familiar o del marit sense dret a salari i sense drets laborals o socials. També la trobem en forma de sabotatge laboral que li impedeix tenir expectatives laborals a causa de la imposició de les càrregues de la llar o els rols associats social i històricament al sexe femení. En molts casos, fora de la relació de parella, continua aquest control a través del vincle judicial que es crea entre les parts a l'haver-hi les càrregues comunes, com les hipotecàries del domicili familiar o les pensions alimentàries, i altres deures financers relacionats amb el manteniment dels fills i filles comuns de la relació, i que són una excusa perfecte per a seguir amb el cercle de control de la dona. La magistrada identifica uns quants exemples de situacions de violència econòmica de gènere un cop trencada la relació de parella: el fet que a la dona li embarguin el sou per no poder fer front a les pensions; que perdi l'habitatge per culpa de la falta de pagament de l'altre progenitor obligat; el fet que es vegi forçada a acudir regularment a processos judicials per a aconseguir reclamar el cobrament complet o puntual de les pensions alimentàries, o qualsevol altra

despesa deguda, de la qual en depenguin les necessitats bàsiques dels descendents comuns, sobretot si afecten a la seva formació; inclús obligar-la a mantenir contacte amb l'agressor per reclamar el pagament de les despeses degudes. Aquests casos sovint es veuen agreujats per la discriminació de gènere estructural de la nostra societat patriarcal que manté encara les bretxes salarials, l'anomenat "sostre de vidre" i la precarietat laboral femenina, una major incidència femenina en atur i una menor presència als òrgans de decisió empresarial o en qualsevol òrgan en general. Això s'afegeix al fet que molts cops aquests processos judicials estan vinculats a delictes d'alçament de béns per evitar abonar la pensió alimentària que reclama la dona[82]. La violència econòmica passa habitualment desapercebuda ja que no deixa rastre físic evident i per tant és difícil de provar jurídicament o d'evidenciar-la com a un problema que necessiti regulació. Tot i així, és i s'ha de considerar com una violència molt greu en la mesura que repercuteix al benestar de les mares i descendents conjunts de la parella, i suposa un empobriment i una disminució de la salut familiar i les perspectives de futur.

8) La nostra legislació actual no ha consolidat el concepte de violència econòmica, de manera que només es contempla el delicte d'impagament de pensions en els casos que existeixi un conveni regulador o resolució judicial, i sempre que sigui en casos de separació, divorci, nul·litat del matrimoni, procés de filiació o d'aliments a favor de fills o altres impagaments de prestacions de la relació. Però no es contemplen altres impagaments tals com les quotes hipotecàries i no protegeix les dones que es veuen obligades a treballar al negoci familiar de la parella o a dedicar-se exclusivament a les feines domèstiques de la llar.

9) La magistrada remarca que el Conveni d'Istanbul defineix el concepte de violència de gènere entenent que es consideraran com a tal tots els actes que constitueixin una violència física, sexual, psicològica o econòmica (art. 3. b)).

10) Inclús tenint la violència de gènere la consideració internacional que té, el nostre ordenament jurídic segueix sense incloure la violència econòmica com a modalitat de violència de gènere. És a dir, la nostra definició de violència de

[82] STS nº 914/2021, de 17 de marzo; Ponente Magro Servet, Vicente.

gènere de la LO 1/2004 no descriu la violència contra la dona de la mateixa manera que ho fa la comunitat internacional. És més, la definició de violència de gènere que dona la norma interna no lliga tampoc amb l'objectiu que el legislador persegueix amb aquesta norma, ja que a l'article 1.1 de la LO anuncia que "la present llei té com a objecte actuar contra la violència de gènere que, com a manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones, s'exerceix sobre aquestes per part dels qui siguin o hagin estat els seus cònjuges o dels qui estan o hagin estat lligats a elles per relacions similars d'afectivitat, sense convivència encara", i continua dient que la finalitat d'aquesta llei és establir mesures o mecanismes que permetin "prevenir, sancionar i eradicar aquesta violència i prestar assistència a les dones, als fills menors i als menors subjectes a la seva tutela, o guarda i custòdia, víctimes d'aquesta violència". Inclús amb les imposicions del Conveni d'Istanbul i les múltiples manifestacions que demostren que la econòmica també és una violència de gènere, aquesta no s'ha vist inclosa a la regulació espanyola en matèria de violència de gènere ni tampoc s'ha modificat el CP per a tipificar-la com a tal.

En canvi, si que la podem considerar inclosa a la LO 8/2021 de protecció integral a la infància i l'adolescència davant la violència, ja que s'utilitza l'expressió "qualsevol forma de violència".

11) Com hem remarcat anteriorment, l'article 1.3de la LO 1/2004 no qualifica els actes de violència econòmica com a actes de violència de gènere. Tot i així, l'Estudi sobre l'Aplicació de la Llei Integral per les Audiències Provincials, elaborat pel Grup d'Experts i Expertes en Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial, publicat el març de 2016[83], reconeix que: 1) El delicte d'impagament de pensions és un delicte de violència de gènere, 2) que aquest tipus de delicte és de caràcter econòmic pel qual el deutor "nega a la dona el dret que li correspon per resolució judicial al cobrament d'allò fixat en la sentència o en el conveni de mutu acord", i 3) que els jutjats de violència contra la dona tenen competència per a conèixer d'aquest delicte per virtut del que

[83] CGPJ, Estudi sobre l'Aplicació de la Llei Integral per les Audiències Provincials, de 10 de març de 2016; pàg 37.

estableix l'article 87 ter LOPJ[84] amb el redactat de la LO 7/2015 de 21 de juliol, que inclou l'article 227 CP als considerats "contra els drets i deures familiars"[85]. Per tant, aquestes declaracions també porten a considerar la violència econòmica com a violència de gènere tot fent servir el marc jurídic internacional com a referència. Això permet donar importància als casos en que hi ha un previ procés per violència de gènere del que posteriorment ha sorgit una obligació alimenticia a favor dels fills que deriva en un incompliment de l'obligació per part del pare com a instrument per al qual seguir realitzant violència contra la dona; però què és invisible als ulls de la llei ja que no hi trobem una previsió legal específica per a eradicar les situacions en les quals qui ha exercit prèviament violència de gènere contra la seva parella o els seus fills, la segueixi efectuant a través de la dependència econòmica dels mateixos.

12) Des d'un punt de vista material, l'impagament de pensions es un instrument que utilitza l'agressor per a continuar amb la situació de control sobre la dona que permet empobrir la víctima, mantenir-la en un constant estrès psicològic per manca de recursos i acostuma a generar vulnerabilitat als fills i filles. Aquesta violència no només es genera en casos de denúncia per violència de gènere sinó que també pot generar-se en casos de ruptura de parella.

13) Si actualment hem de legislar amb perspectiva de gènere i amb perspectiva d'infància per mandat internacional, és necessari introduir com a violència de gènere actes de violència econòmica com el delicte d'impagament de pensions entenent que aquest priva les dones dels recursos econòmics que li pertoquen legítimament; ja que actualment és una violència invisible que passa desapercebuda per ser la violència de gènere una violència estructural de la societat.

[84] En concret, a l'article 87 ter.1, b) LOPJ, que estableix: *1. Els Jutjats de Violència sobre la Dona coneixeran, en l'ordre penal, de conformitat en tot cas amb els procediments i recursos previstos a la Llei d'Enjudiciament Criminal, dels supòsits següents: a) (...) b) De la instrucció dels processos per exigir responsabilitat penal per qualsevol delicte contra els drets i deures familiars, quan la víctima sigui alguna de les persones assenyalades com a tals a la lletra anterior.*

[85] Llei orgànica 7/2015, de 21 de juliol, per la qual es modifica la LO 6/1985, d'1 de juliol, del poder judicial. Núm. vint i cinc.

14) És indispensable tenir sempre en compte els contextos de violència contra la dona en els casos de fixar pensions entre ex parelles, tant si hi ha mutu acord com si existeix procediment contenciós.
15) El fet de ja tipificar específicament la violència econòmica com a una modalitat de violència de gènere, i no esperar que es jutgin els casos amb perspectiva de gènere, ja facilita a la comunitat jurídica l'anàlisi de proves en atenció als contextos de violència i la correcta aplicació de concursos de delictes de diferents tipus de violències contra la dona, així com les conseqüències accessòries que poden causar als fills.
16) A part de tipificar la violència econòmica com una modalitat de violència de gènere, és necessari contemplar la responsabilitat civil causada i millorar la reparació del dany, sent un dany social que actualment no es repara suficientment. Entenem que la reparació del dany no és només el pagament de totes le quotes impagades de la pensió alimentaria, sinó que s'estenen a tot l'impacte que aquest impagament genera a nivell social, econòmic, professional, educatiu i personal, tant de la dona com dels fills. S'ha de tenir en compte l'afectació que té aquest delicte sobre la dona i sobre els fills per determinar el dany social i poder-lo reparar de forma integral, ja que amb una reparació merament econòmica que no compensa pel dany de mesos i anys de precarietat a l'esfera familiar, no resulta idoni per a considerar que s'ha reparat de forma integral el dany causat, que molts cops genera estrès psicològic a la víctima i que tampoc es té en compte.

És per tots aquests motius que la magistrada Avilés creu necessària la incorporació al Codi penal espanyol d'una disposició que reguli la violència econòmica en totes les seves modalitats, i en específic tenint en compte el delicte d'impagament de pensions, com a una modalitat de violència de gènere, a la llum de les disposicions estatals de lluita contra la desigualtat i la violència masclista, així com de les disposicions i mandats internacionals que l'incorporen com a violència de gènere. A més, la magistrada valora la necessitat "que es prevegi

una reparació integral a les víctimes que no només comprengui el dany econòmic de les quotes sinó també el denominat dany social[86]".

5.4. És necessària la modificació legislativa proposada per la magistrada?

Un cop presentats els motius que expressa la magistrada per a basar la seva proposta legislativa, entrem a analitzar més a fons la necessitat d'aquesta i l'interès i l'abast de la qüestió que aquesta sentència posa de manifest:

5.4.1. Violència estructural i institucional

Partim de la base que existeix una violència estructural i institucional econòmica contra les dones des del moment que encara hi ha bretxa salarial i molts altres estils de violència tals com la infravaloració del treball que desenvolupen les dones (anomenat geto de vellut), el sostre de vidre i inclús els rols socials imposats a les dones pels quals se les posiciona sempre a l'àmbit domèstic i no al món laboral. Aquesta violència econòmica queda emmarcada en un context de violència de gènere, que al mateix temps determina que aquesta violència en àmbit de parella o exparella es vegi amparada pel marc institucional actual.

La dona es troba en aquestes situacions tipificades en l'article 227 CP amb menors instruments financers i capacitat econòmica per fer front a les responsabilitats financeres i a la vegada assumint sola les feines domèstiques i la cura dels infants. L'estat acaba sent còmplice d'aquestes situacions ja que empara la violència econòmica efectuada per l'home que no deixa espai a la dona per desenvolupar un creixement laboral, social o personal i l'empresona en una situació d'inestabilitat econòmica i abús constant.

Davant d'aquesta violència econòmica que percep al no obtenir la pensió alimentària, i per por a danyar encara més als fills que ja estan rebent les

[86] Veure apartat 3.3 d'aquesta tèsi. Pàg. 6.

conseqüències de l'impagament de la pensió, la dona evita interposar demanda judicial contra l'ex-parella. D'aquesta manera, l'actitud processal de les víctimes es veu determinada per la dependència econòmica que busquen els agressors en aquests casos per a evitar trencar el vincle entre els progenitors i mantenir així el control i submissió de la dona.

5.4.2. Necessitat formal i material de la modificació de la norma

La iniciativa legislativa presentada arrel de la sentencia de 22 de juny de 2021 té tant una perspectiva formal com una material.

Respecte a la formal, s'ha de tenir en compte que la iniciativa judicial legislativa "es planteja completament aliena a qualsevol qüestió o poder polític i és únicament sustentada en base a la pràctica judicial", comenta la magistrada. A més, afegeix, "té un caràcter innovador i un valor simbòlic doble molt important": per una banda, recull el deute històric de les dones i el valor històric de les seves experiències i, per altra banda és una forma de "donar veu jurídica a les dones en la carrera judicial, que som més de la meitat, però a mesura que ascendim en els càrrecs d'assignació discrecional, la nostra veu s'invisibilitza", denota Avilés[87]. D'aquesta manera doncs, Lucía Avilés busca fer arribar als òrgans que es situen a la cúpula judicial que també les dones poden impulsar la transformació de la justícia i demostrar que també tenen veu jurídica.

L'article 4 del Codi penal reconeix el principi de legalitat i als seus apartats segon i tercer, el principi d'antijuridicitat, i explica la diferència entre antijuridicitat formal i material[88]. En el sistema penal actual prima

[87] *Conferència: Violència econòmica com a forma de violència masclista. Aplicació dels tribunals*. Ponent: Lucía Avilés Magistrada del Jutjat Penal Nº 2 de Mataró, organitzada per l'ICAB el 10 de maig de 2022, Barcelona.

[88] Art. 4.2 i 4.3 CP: "*... 2. En el caso de que un Juez o Tribunal, en el ejercicio de su jurisdicción, tenga conocimiento de alguna acción u omisión que, sin estar penada por la Ley, estime digna de represión, se abstendrá de todo procedimiento sobre ella y expondrá al Gobierno las razones que le asistan para creer que debiera ser objeto de sanción penal. 3. Del mismo modo acudirá al Gobierno exponiendo lo conveniente sobre la derogación o modificación del precepto o la concesión de indulto, sin perjuicio de ejecutar desde luego la sentencia, cuando de la rigurosa*

l'antijuridicitat formal respecte a la material ja que permet la possibilitat d'exposar raons.

Els supòsits pels quals els jutges utilitzen aquest mètode són dos: davant d'un canvi social, per sol·licitar que es tipifiqui o que es destipifiqui una conducta.

L'any 1987 el TS va establir en una sentència que més enllà del principi de legalitat, es permet als jutges, en moments que considerin com a conseqüència de la pràctica una asimetria entre la legalitat i la justícia material, accionar la palanca de canvi – que ha estat prèviament un canvi social – per transformar-lo i configurar-lo com a un canvi polític, alineant així els valors de la societat actual a l'ordenament jurídic que la representa[89]. S'atorga als jutges i tribunals doncs la facultat d'elevar-se al Govern exposant el que es cregui convenient, sempre de forma potestativa i discrecional.

Aquest article és residual, de manera que no hi ha cap precedent jurídic legislatiu real ja que no ha tingut fins al moment aplicació pràctica. Tot i així, és un article que permet l'efecte transformador de la justícia a mesura que avança la societat. És a dir, en un context d'una societat que reivindica un canvi, i concretament en aquest cas que parlem de casos de violència sobre les dones, ens permet articular una iniciativa que permeti el canvi de la justícia i fomenti la protecció íntegra de les dones contra la violència de gènere en totes les seves formes.

aplicación de las disposiciones de la Ley resulte penada una acción u omisión que, a juicio del Juez o Tribunal, no debiera serlo, o cuando la pena sea notablemente excesiva, atendidos el mal causado por la infracción y las circunstancias personales del reo".

[89] STS de 23 de mayo de 1987, de la sala de lo penal, que estableix que de l'article 4 CP se'n desprenen "*dues terminants declaracions, una d'elles, de naturalesa negativa, ja que, els Tribunals, no poden incriminar fets que no estiguin penats per la Llei, abstenint-se de tot procediment sobre ells i havent de limitar-se a exposar al Govern les raons que els assisteixin per creure que han de ser objecte de sanció penal, i l'altra, e caràcter positiu, consagrada al paràgraf 3. de l'article 4, que compel·leix als Tribunals a reprimir la comissió de qualsevol il·lícit tipificat, tot i que, ells, considerin que l'acció o omissió que es tracti no ha de ser punible, o que la pena és notablement excessiva, no tenint més remei en aquests casos que acudir al Govern exposant el més convenient*". Extret de: AMADEO GADEA, Sergio, *Código Penal, Parte general (artículos 1 a 137)*, Factum Libri Ediciones, Madrid, 2021.

La present iniciativa legislativa té com a base el delicte d'impagament de pensions de l'article 227 CP. El que pretén és utilitzar la perspectiva de gènere com a tècnica d'enjudiciament vinculant que es troba de base a l'article 9 CE, el qual estableix l'obligació dels poders públics de remoure qualsevol barrera que impedeixi l'efectivitat dels drets dels ciutadans per a fomentar doncs una igualtat real i formal.

La LO 3/2007 en matèria d'igualtat efectiva entre homes i dones[90] es fonamenta bàsicament en l'article 3 CC[91]; aquest reconeix com a criteri d'interpretació l'adequació de les normes a l'aplicació social del temps per tal de tancar les bretxes que existeixen entre la societat i la justícia en ocasions en les quals la societat ha anat molt més endavant que la justícia, que s'ha vist sempre matisada pels biaixos de gènere.

En relació amb la tècnica d'enjudiciament esmentada, es tracta d'una culminació de la perspectiva de gènere que no només interpreta la conducta i la norma jurídica sinó que precisament per aquesta actitud trenca el marc estricte en el qual s'engloba i crida l'atenció sobre aquells elements que denoten la necessitat d'interpretar-ho amb una perspectiva de gènere, de tal manera que s'aconsegueixi una regulació eficaç.

Pel que fa al punt de vista material, ens urgeix la necessitat de regular la violència econòmica com a un tipus de violència de gènere. La realitat social del moment ens reclama la regulació del dany social que no només es limiti a la reparació dels impagaments de pensions sinó també el dany en forma de patiment

[90] Parlem de la Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat dones i homes, Jefatura de l'Estat «BOE» núm. 71, de 23 de març de 2007, que consagra que tots els homes i les dones són i han de ser en tot moment iguals en dret, deures i dignitat humana, seguint la línia dels articles 9.2 i 14 CC, activant mecanismes que pretenguin com a objectiu arribar a una societat democratica més justa i solidària. Es centra sobretot en la regulació per a l'eliminació de la discriminació de la dona "*en tots els àmbits de la vida i, singularment, en les esferes política, civil, laboral, econòmica, social i cultural*"(art.1.1).

[91] Artículo 3 del Real Decret de 24 de juliol de 1889 del Codi Civil: "*1. Les normes s'interpretaran segons el sentit propi de les seves paraules, en relació amb el context, els antecedents històrics i legislatius, i la realitat social del temps en què han de ser aplicades, atenent fonamentalment l'esperit i la finalitat d'aquelles*".

psicològic que percep la mare respecte a la pèrdua d'expectatives laborals, professionals, etc. i la violència que perceben els fills per la pèrdua de béns jurídics com la salut, l'alimentació, educació, el dret a una interacció social idèntica a la dels seus companys de classe i a complements educatius, entre d'altres. És a dir, s'ha de reparar el dany regulant més enllà de les pensions endarrerides que configuren la responsabilitat civil, ja que la reparació econòmica no compensa les conseqüències dels anys d'impagament.

Com hem vist durant l'anàlisi del marc teòric d'aquest treball, la violència és un concepte elàstic. Per exemple, l'OMS la defineix com una "força física o poder, ja sigui en forma d'amenaça que causi o tingui moltes probabilitats de causar danys psicològics, lesions, mort, trastorns del desenvolupament o privacions de qualsevol tipus". Totes aquestes característiques que estableix la definició donada per la OMS són les mateixes que compleix la violència econòmica en el cas de les pensions alimentaries.

No gaudim per tant d'un concepte oficial que defineixi el terme de violència. Tot i així, l'article 3 del Conveni d'Istanbul amplia el concepte de violència i estableix la violència econòmica com a una violació dels drets humans[92].

Pel que fa a la legislació espanyola en relació a la violència contra les dones, la LO 1/2004 no contempla la violència econòmica com a una modalitat de violència de gènere. A més, acota la violència sobre les dones en la que es percep en l'àmbit de la parella o exparella, tot i que des del punt de vista internacional es considera la víctima amb relació a l'agressor.

Tot i que el Conveni d'Istanbul ja estableix la violència de gènere com un tipus de violència, i l'ordenament jurídic espanyol es veu sotmès a la regulació internacional i europea ratificada per l'estat per mandat de l'article 96.1 CE, no s'ha introduït encara cap modificació sobre el concepte de violència de gènere que incorpori la violència econòmica dins de la definició. Tot i així, ja ha entrat

[92] *ídem. cit.* 14

a formar part de l'ordenament jurídic espanyol en el moment que l'estat ha ratificat els convenis europeus.

La llei catalana, per altra banda, sí que ha definit el concepte de violència econòmica, una mica esbiaixada pels propis interessos perseguits per la norma, a l'article 4.2 de la Llei 5/2008, que estableix com a violència econòmica "l'impagament de pensions, l'obstaculització de béns i l'apropiació il·legítima de béns"[93]. Tot i així, aquesta definició no considera la principal conseqüència que caracteritza la violència econòmica de gènere: la generació de control i submissió.

En l'àmbit europeu no hi ha una definició del que s'ha d'entendre per violència econòmica, de manera que és complicat agafar-ne una concepció homogènia a nivell estatal. A més, la legislació europea ha optat per considerar la violència de gènere com a un Euro delicte en genèric.

5.4.3. L'impagament de pensions i els seus efectes.

Pel que fa a l'impagament de pensions com a delicte de gènere, i tot i els intents de la UE i les diverses resolucions en matèria d'impagament de pensions i règims de visites, no existeixen estadístiques concretes en matèria de violència econòmica contra la dona. Per tant, és difícil de raonar amb l'evidència de les dades o establir un precedent pel qual existeixi una necessitat de tipificar aquesta violència econòmica com a delicte de gènere, ja que s'ha convertit en una cara invisible de la violència de gènere als ulls de la justícia. De fet, en matèria d'abús

[93] Art. 4.2 de la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, núm. 5123; que manté: "*...e) Violència econòmica: consisteix en la privació intencionada i no justificada de recursos per al benestar físic o psicològic d'una dona i, si escau, de llurs fills o filles, en l'impagament reiterat i injustificat de pensions alimentàries estipulades en cas de separació o divorci, en el fet d'obstaculitzar la disposició dels recursos propis o compartits en l'àmbit familiar o de parella i en l'apropiació il·legítima de béns de la dona*".

econòmic i financer, l'institut europeu ha elaborat estadístiques que no tenen en compte el gènere[94].

Per altra banda, la Delegació del Govern contra la Violència de Gènere va analitzar a partir de la macroenquesta de 2019 efectectuada que, en base al component de gènere, estadísticament l'11,5% de les dones de més de setze anys residents a l'Estat espanyol han patit algun tipus de violència econòmica al llarg de la seva vida[95]; això significa un número estimat de 2.350.684 dones! Segons les enquestes aquests casos solen passar quan:

a) La parella es nega a donar diners a la dona
b) La parella li impedeix treballar o progressar professionalment
c) La parella li priva el dret a estudiar o adquirir una formació professional per legitimar i assegurar la dependència econòmica de la dona
d) La parella utilitza de forma indeguda i sense permís la targeta o els fons econòmics de la dona com a propis.

Altrament, veiem en l'informe sobre la violència contra la dona 2015-2019 ja esmentat que "les victimitzacions de violència contra la dona, en termes quantitatius, tenen com a xifra més elevada l'anys 2019, excepte per a la violència econòmica que seria per a l'any 2015 coincidint amb la reforma del codi penal"[96]. L'impagament de les prestacions econòmiques ascendeixen a 16.760 per a tot el període. Els altres delictes tinguts en compte com a violència econòmica, encara que amb incidència menor, són: abandonament de la família, abandonament de menor d'edat o persona amb discapacitat, furt, danys i danys a vehicles, robatori amb força en les coses. Aquestes dades evidencien que, les dones pateixen violència econòmica i en conseqüència també la pateixen les filles i fills de la relació, que són víctimes directes d'aquesta violència de gènere. És a dir, es converteix en una violència de gènere en la mesura que les víctimes afectades per aquesta són majoritàriament dones, tot i que potser podríem anar

[94] Lucía Avilés, *Violència econòmica com a forma de violència masclista. Aplicació dels tribunals.* Conferència.
[95] *ref. cit. 80, (pàg. 58 de l'informe)*
[96] *ref. cit.* 81, *(pàg.15 de l'informe)*

més enllà i plantejar-nos si aquesta violència no és també és contra els infants, com analitzarem després.

Aquest impagament de pensions es pot configurar com a violència econòmica ja que exigeix al progenitor víctima d'aquesta a tenir la cura i guarda exclusiva dels fills menors i a fer-se càrrec de les seves pròpies necessitats i la dels seus fills en solitari. Es tracta doncs d'una manera de violència econòmica que és a la vegada una modalitat de violència de gènere en la mesura que aquesta contribueix a la continuació de la situació de control i submissió iniciat en l'àmbit de parella, sense que s'acabi de trencar un cop la parella ha trencat amb la relació.

El nostre codi penal reconeix com a delicte l'impagament de pensió durant dues mensualitats consecutives o 4 no consecutives com a mínim. El cas analitzat compleix el supòsit de fet descrit a la norma jurídica. En la majoria de casos en els quals es denuncia impagament de pensions arriben a passar anys d'incompliment de l'obligació per part del progenitor. Caldria obrir la porta a que la denúncia pogués fer-la qualsevol persona que tingui coneixement d'aquest fet.

5.4.3.1. Sobre la violència vicaria i la seva connexió

En el present cas, i precisament pel context, la norma s'estableix des d'un punt de vista neutre que afecta fonamentalment dones i fills. Hi ha doncs una clara connexió entre la violència masclista i l'impacte psicològic i físic que pateixen els fills. Pel que respecta a la violència econòmica que reben els fills, en aquests casos és el que s'anomena violència vicaria – és a dir, infanticidis – que la Llei de 2008 va acabar definint com a qualsevol dolor causat als fills per a causar patiment psicològic a les mares, no només als fills. Entenem per violència vicària aquella violència de gènere que té com a objectiu fer mal a la dona a través de

les persones a les que té apreci i, sobretot, a través dels seus fills[97]. Rep aquest nom perquè s'efectua la violència contra la dona de manera indirecta, substituint una persona per l'altra per tal d'exercir l'acció i causar mal a la parella. És un tipus de violència que va ser inclosa i reconeguda amb aquest mateix terme dins del Pacte d'Estat contra la Violència de Gènere de 2017.

La violència vicària és aquella "forma de violència que es dirigeix contra la dona, però que s'exerceix de forma indirecta sobre els fills (Vaccaro, 2019; 2021) L'objectiu d'aquesta és la producció del dany i assolir el control de la dona (Institut de la dona, 2016). Els primers articles redactats on apareixia aquest terme daten de 1990, que sovint s'havia substituït pel terme "trauma vicari"[98].

Tanmateix, el terme violència vicària s'empra com a violència indirecta que es pot donar "des de l'exposició a fenòmens com el linxament, la violència a la televisió i el cinema, als videojocs i als entorns laborals". És a dir, "estar exposat de forma indirecta o presenciar aquestes formes de violència tenen efectes deleteris en la salut mental de les persones"[99]. No s'ha de confondre doncs amb el terme de "filicidi per venjança", que és un concepte que es refereix a l'assassinat dels fills com a venjança cap a la dona, que ja venia reconeixent-se en moltes publicacions científiques des dels anys 60[100]. Hem d'entendre la violència vicaria com a un concepte que engloba tot tipus de violències, de major o menor intensitat, i que també engloba els filicidis.

---

[97] TAJAHUERCE, I. Y SUÀREZ, M. *"Así es la violencia vicaria, la expresión más cruel de la violencia de género"*, Unidad de Cultura Científica y de la Innovación, Oficina de Transferencia de Resultados de Investigación (OTRI), Universidad Complutense de Madrid; Recuperat el 6 de juny 2022, a: https://www.ucm.es/otri/noticias-violencia-vicaria-ucm

[98] MENDOZA, A., "*Projecte d'Investigació: Violència vicària. Un anàlisi desde la Integritat Científica i Drets Humans*", GARI_PA, DOI: 10.13140/RG.2.2.10550.9888 , maig 2022. Recuperat el 6 de juny de 2022, a: https://www.academia.edu/80317213/Proyecto_de_Investigación_Violencia_Vicaria_Un_Análisis_desde_la_Integridad_Cient%C3%ADfica_y_Derechos_Humanos

[99] *ídem.*

[100] Racosvsky (1963), Resnick (1090;1970);

La violència vicària posa de manifest que existeixen altres víctimes directes de la violència estructural de gènere: els fills i les filles nascuts d'una parella en context de violència contra la dona/mare.

Cal tenir en compte que s'ha encunyat el concepte de violència vicària, entenent-la avui en dia casi en la seva totalitat com a la violència efectuada a través dels fills menors. No obstant, el terme "vicari" implica la "instrumentalització efectuada a través de terceres persones (no indispensablement els progenitors) i, en realitat, fa al·lusió a una sèrie de fenòmens diferents. Per tant, ni la violència vicària s'efectua exclusivament a través dels fills (poden ser altres persones amb vincle afectiu o parentiu), ni s'efectua exclusivament pel pare dels fills[101]. Només podem afirmar que la "violència vicària" no es pot dur a terme per una dona cap a un home ja que el concepte es refereix a la violència que pateixen terceres persones englobada en un context de violència de gènere. És a dir, és una manifestació més de la violència de gènere.

María del Carmen Pedal estableix que, tot i que judicialment s'han reconegut com a víctimes directes, a la pràctica no s'apliquen els seus drets, ja que segueixen sent referides com "als seus fills/es", sense establir-ne el terme de víctimes que han patit un perjudici dins el nucli familiar[102].

Partim de la base que Espanya forma part de la Convenció sobre els Drets de l'Infant de 20 de novembre de 1989[103], de manera que ha d'implementar mesures dirigides a la protecció dels infants, per entendre que es troben en un moment de desenvolupament, físic, personal i cognitiu de gran vulnerabilitat. A més, també

[101] GARCÍA, E./ DEL CAMPO, M./GONZÁLEZ, D., *"Sobre la llamada Violencia Vicaria*", Institut Nacional de Ciencies Polítiques (INACIPE), juny de 2021, Ciutat de Mèxic. Recuperat el 6 de juny 2022, a: https://www.researchgate.net/profile/Eric-Garcia-Lopez/publication/353161793_Sobre_la_llamada_violencia_vicaria/links/60ea1a1ab8c0d5588ceb1921/Sobre-la-llamada-violencia-vicaria.pdf

[102] PERAL, M.C. (2018). *Madres maltratadas: violencia vicaria sobre hijos e hijas.* Málaga: UMA. ISBN: 978-84-17449-20-9. Recuperat el 6 de juny de 2022, a: https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=718341

[103] Convenció sobre els Drets dels Infants, ONU (1989). Recuperat el 6 de juny de 2022, disponible a : https://www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/CDN_06.pdf

forma part de la Resolució A 3-0172/92, del Parlament Europeu per la que s'aprova la Carta Europea dels Drets de l'Infant.

Segons la Macroenquesta de VG contra la Dona (2015)[104], "en més de la meitat de les llars en les quals la dona pateix violència de gènere física i econòmica, s'hi trobaven menors d'edat"[105]. Per tant, existeix un nombre elevat de situacions de violència de gènere que afecten menors de forma directa o indirecta. De fet, l'Informe Save the Children ja va recalcar al 2011[106] que era d'especial necessitat visivilitzar també als infants i adolescents fills de dones que pateixen violència de gènere com a víctimes d'aquesta.

La primera llei que esmenta la violència vicària a l'Estat espanyol és la Llei d'Andalusia 13/2007, de 26 de novembre, de mesures de prevenció i protecció integral contra la violència de gènere (que va ser modificada posteriorment per la llei 7/2018 de 30 de juliol). En aquesta, s'establia dins el concepte de víctima de VG a "les filles i els fills que patien la violència a la qual està sotmesa la seva mare"[107]. A partir d'aquesta llei pionera, ja van ser varies les Comunitats Autònomes que van integrar als seus OJ el concepte de violència vicària, entenent-lo com a violència de gènere.

A efectes de VG, quan es va configurar la LO 1/2004, es va tenir en compte el grau de vulnerabilitat en la qual es trobaven els fills i filles de les relacions de parella en context ce VG, i és per això que la propia llei els hi concedeix el "dret a l'assistència social integral"[108]. Per tant, tot i que brinda certa protecció en

[104] Macroenquesta de violència contra la dona (2015:165). Ministeri de Sanitat, Servicis Socials i Igualtat. Centre de Publicacions, Madrid, disponible a: http://www.violenciagenero.msssi.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/Libro_22_Macroencuesta2015.pdf

[105] El 52,2% en casos de violència física i el 51,2% en casos de violència econòmica.

[106] Save the Children (2011). "A la violència de gènere no hi ha una sola víctima. Atenció als fills i filles de les dones víctimes de violència de gènere". Disponible a https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/violencia_de_genero_victima.pd

[107] Art. 1 bis, Concepte de víctima de violència de gènere, Llei 13/2007 d'Andalusia.

[108] Concretament estava regulat a l'art. 19.5 LO 1/2004, establint que "*també tindran dret a l'assistència social integral a través d'aquests serveis socials els menors que es trobin sota la pàtria potestat o guarda i custòdia de la persona agredida. A aquests efectes, els serveis socials*

matèria assistencial, no abarca totes les necessitats de protecció i seguretat dels menors.

Posteriorment a això, l'Estratègia Nacional per a l'Eradicació de la Violència contra la Dona (2013-2016), de la Delegació del Govern per a la Violència de Gènere estableix que els menors que conviuen en un entorn de violència de gènere també són víctimes d'aquesta, ja que en condiciona considerablement el seu benestar i desenvolupament personal, i que pot generar patologies físiques i psicològiques. Així doncs, per primera vegada s'estableix l'existència de la instrumentalització dels menors com a mitjans per a efectuar la violència i control de la dona i que, per aquesta mateixa raó, han de rebre una cura especial. Endemés, la Delegació seguia i ha seguit recopilant dades de casos de menors víctimes mortals en contextos de violència de gènere i de l'orfandat que han patit en molts casos per culpa d'aquesta violència.

A partir de l'innegable necessitat de supressió, prevenció i protecció dels infants contra la VG, apareixen diverses regulacions encaminades i modificacions legislatives, no només a l'intervenció legislativa per se, sinó també a la intervenció social. La primera llei que apareix a partir d'aquí és la LO 8/2015[109], que modifica diversos apartats de la LO 1/2004 amb l'objectiu d'incloure als fills i filles víctimes de violència de gènere de les relacions de parella dins de la categoria de víctimes. De manera que la LO 1/2004 passa a considerar que les mesures de protecció integral s'estableixen amb l'objectiu de "prevenir, sancionar i eradicar aquesta violència i prestar assistència a les dones, als fills menors i als menors subjectes a la seva tutela, o guarda i custòdia, víctimes d'aquesta violència"[110]. També va produir la modificació d'altres preceptes que han estat de gran importancia de cara a la prevenció de la majoria de situacions

hauran de comptar amb personal específicament format per atendre els menors, amb la finalitat de prevenir i evitar de manera eficaç les situacions que puguin comportar danys psíquics i físics als menors que viuen en entorns familiars on hi ha violència de gènere"

[109]Llei Orgànica 8/2015, del 22 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància ia l'adolescència, publicada en el B.O.E., núm. 175, de 23 de julio de 2015 (LO. 8/2015).

[110] Art. 1.2 LO 1/2004. Abans de la nova redacció, el contingut del precepte era que "*Per aquesta Llei s'estableixen mesures de protecció integral la finalitat de les quals és prevenir, sancionar i eradicar aquesta violència i prestar assistència a les seves víctimes*".

que generalment atemptaven contra la vida i la seguretat dels menors en context de violència de gènere[111].

Recentment, ha entrat en vigor la LO 8/2021, de 4 de juny, de mesures de protecció integral contra la violència de nenes, nens i adolescents. Aquesta llei entén com a violència contra els infants i adolescents la violència de gènere[112], i per tant considera als menors com a víctimes de la violència de gènere, entenent que l'agressor els utilitza com a mitjà per a fer mal a la dona, per a castigar-la i per a reafirmar d'aquesta manera la seva posició de superioritat.

Cal tenir en compte que és precisament la configuració de la LO 8/2021 la qual ha donat peu a la modificació[113] de l'article 1 de la LO 1/2004, incorporat-ne la violència vicària com a violència de gènere[114].

La violència vicaria també s'efectua a través de la privació de recursos. En aquests casos, el progenitor es nega a complir amb les seves obligacions civils i priva la dona dels recursos que legítimament li pertoquen, de manera que s'apropia indegudament dels béns de la dona. És per això que la mare es veu forçada a demanar ajuda a terceres persones, demanar crèdits bancaris i a endeutar-se per tal de compensar la pensió indeguda pel pare, situació que deixa a aquestes dones i els seus fills en la indigència.

Això, a part de suposar per a la dona un dolor psicològic i una angoixa financera, és una situació que genera una constant submissió de la dona que ànsia el pagament de la pensió. Amb aquesta situació la dona no es pot desvincular de l'home ja que es veu obligada a comunicar-s'hi i a sentir-se controlada per aquest

[111] Els més importants són els arts. 65 i 66 LO 1/2004.
[112] Art. 1.2 LO 8/2021.
[113] Disposició final desena de LO 8/2021: Modificació de la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.
[114] Art. 1.4 LO 1/2004: "... *4. La violència de gènere a què es refereix aquesta Llei també comprèn la violència que amb l'objectiu de causar perjudici o dany a les dones s'exerceixi sobre els seus familiars o familiars menors d'edat per part de les persones indicades a l'apartat primer*".

poder econòmic que, en no pagar la pensió, l'home efectua sobre ella. En el cas que se'ns planteja no hi havia una situació econòmica folgada per part del progenitor, però era suficient per a fer front a la pensió, ja que el conveni regulador s'havia adequat a la seva situació. Per tant, hi ha un perpètuament econòmic de violència de la mare per acudir als jutjats a demanar el pagament de la pensió, sentint-se sotmesa als actes de l'home d'abonar-la o no cada mes.

6. Conclusions

1.- La violència de gènere és un problema social que segueix preocupant la comunitat internacional i és una de les causes de massa delictes comesos avui en dia. Tot i així, la legislació actual no abarca totes les casuístiques que comporta la violència de gènere, sinó que es centra només en aquelles més visibles.

2.- Lucía Avilés, la magistrada que ha dictat la sentència número 44/2020, ha proposat una reforma de l'OJ fonamentada en dret i en les estadístiques proporcionades pel propi Estat. La magistrada reclama al Govern que consideri de forma explícita la violència econòmica i, en concret, el delicte d'impagament de pensions, com una modalitat de violència de gènere.

3.- Tot i que la violència econòmica de gènere es reconegui en el Conveni d'Istanbul i a l'Institut Europeu d'Igualtat de Gènere (EIGE), entre d'altres institucions, no es veu incorporada, descrita o regulada dins del concepte de violència de gènere de la legislació espanyola – la més rellevant sent la LO 1/2004 de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra els actes de violència de gènere –.

4.- A més, la legislació penal tampoc contempla la conducta controladora que pot dur a terme l'exparella en innombrables casos d'abandonament de la cura familiar – com és el cas del delicte d'impagament de pensions en el qual ens estem basant de forma exclusiva a l'hora d'analitzar aquest control –. Només es

contempla com a delicte contra la família i en cap moment com una conducta emergent de violència de gènere.

5.- La violència econòmica de gènere és difícilment identificable; no només perquè sigui subtil o invisible, sinó perquè no es troba present a la legislació nacional, i per tant està invisibilitzada per la pròpia llei. Això implica que, inclús si s'ha de poder reconèixer com un tipus de violència de gènere - ja que hem de veure-la incorporada amb la ratificació de l'Estat als tractats internacionals que ja la contemplen - , el fet que no consti de forma diferenciada o específica al nostre ordenament jurídic intern fa més complicada la seva identificació. I, per tant, la correcta aplicació de les normes als jutjats.

6.- Crec en la importància de donar-li nom i tipificar la violencia econòmica com a una modalitat de violència de gènere perquè considero que és la millor manera de visivilitzar el problema, de fer-n'hi front i d'aconseguir erradicar-lo, ja que la societat en pren consciencia. Cèlia Amorós va descriure-ho molt bé en una frase: "conceptualitzar és polititzar"[115]. Això vol dir que s'ha de "passar de l'anècdota a la categoría", de la consideració d'un cas apartat a la consideració d'un problema estructural, per a poder realment gaudir d'un canvi social[116]. Consegüentment, fins que no identifiquem aquests actes i els nomenem pel que són no hi haurà visibilització del problema, no veurem un canvi real de la mentalitat col·lectiva en quant a masclismes i violència de gènere i, el que és més important, no podrem brindar una protecció efectiva i completa a les dones i prevenir i suprimir tots els tipus de violències que patim pel simple fet de ser-ho.

[115] DEL ROCÍO ROLDÁN, S, "*Conceptualizar es politizar"*. Género y Economía: desigualdades de género en el mercado de trabajo, 5 de maig de 2020. Consultat el 12 de juny de 2022, a: https://generoyeconomia.wordpress.com/2020/05/05/conceptualizar-es-politizar/

[116] YouTube. (2011). "*Teoria feminista: Cèlia Amorós"*. Retrieved June 15, 2022, from https://www.youtube.com/watch?v=v_xOnIGkTQ8 (minuts 3:25 a 8:00).

7.- La llei és un reflex de la societat, i a mesura que aquesta última evoluciona, s'ha d'adaptar. Quan es produeix un canvi en la cultura social, en la mentalitat ciutadana, que genera noves preocupacions i noves demandes socials, és important que la llei s'hi ajusti per a satisfer-les. L'adequació a la realitat del moment és indispensable per a la possible evolució i protecció de tots els drets fonamentals reconeguts.

8.- La sentència posa de manifest la necessitat d'una modificació normativa, tant del Codi Penal com de la descripció donada per la LO 1/2004, del que s'ha d'entendre per Violència de Gènere. La magistrada Avilés fa un raonament que no s'avança en el temps ni a la societat actual, sinó que posa de manifest la falta d'adequació de la llei actual a la demanda social de protecció íntegra dels drets de les dones. És una crítica implícita, doncs, de la legislació vigent.

9.- La complexitat de la realitat social en un context de patriarcat, on tenim assumides les violències de gènere, ens impossibilita de veure més enllà del que sempre hem considerat, com a societat, respecte al que és habitual, quotidià, i lícit. Tot i que ja trobem una comunitat internacional conscient del problema latent de violència econòmica de gènere, i així es reflecteix als tractats internacionals, és complicat que la societat espanyola prengui consciència si no especifiquem i anomenem aquest tipus de violència.

10.- Encara ara tenim inculcades i incorporades al nostre dia a dia moltes actituds que constitueixen violència de gènere, pel simple fet que la societat no ha pres consciència que són, en efecte, violències. De fet, la recent identificació de la Violència Obstètrica com a un nou tipus de violència de gènere és un clar exemple que il·lustra l'evolució en la crítica de la societat i la cultura patriarcals i, en efecte, l'evolució del que entenem pel concepte de violència contra la dona. Qui sap, doncs, què depara el futur en matèria de violència de gènere; però és

molt possible que se n'acabin identificant més i que la llei, que ha d'anar en paral·lel a la cultura d'una societat canviant, haurà d'incorporar.

11.- D'altra banda, caldria una major agilitat en l'adaptació de l'OJ a la realitat social. La iniciativa legislativa judicial pot ser un bon instrument sempre i quan el poder legislatiu el tingui en compte.

12.- A més, caldria contemplar d'establir una legislació penal més forta en materia de delictes contra les relacions familiars en context de vg, ja no només per la protección de la dona, sinó per la protecció dels descendents. Els fills menors d'edat que es veuen exposats a aquest tipus de violències poden patir més conseqüències psicològiques per trobar-se en un moment molt delicat de desenvolupament personal i de la capacitat d'obrar i crítica, que pot marcar-los durant la resta de la seva vida adulta.

13.- Podria ser interessant també, a la vista de la manca d'iniciativa de denunciar de moltes dones a causa de la por, considerar la possibilitat d'ampliar els subjectes legitimats per a denunciar més enllà de les víctimes (dones i fills), entenent que la igualtat/no discriminació és un dels béns protegits pels drets fonamentals universals i de la CE, de manera que l'eliminació i protecció contra les violències de gènere haurien de ser una prioritat per l'Estat, de tal manera que convindria regular els delictes com el d'impagament de pensió com a delicte públic, ja que és un bé protegit per tota la societat en conjunt.

14.- Convindria doncs un canvi en l'ordenament jurídic actual que incorpori la violència econòmica com una violència de gènere. Addicionalment, sembla idoni que es reguli en casos d'impagament de pensions alimentàries per als fills atès que aquest delicte es troba emmarcat moltes vegades d'un context de violència de gènere previ dins la relació de parella i que s'allarga amb aquesta omissió de pagament.

15.- L'utilització de la pensió com a instrument per al control de l'exparella provoca una desprotecció de la víctima, que es veu forçada en una situació d'estrès psicològic per haver de fer front a totes les despeses familiars i haver d'acudir constantment als jutjats per reclamar la pensió al seu agressor. Per tant, és una modificació necessària per erradicar, prevenir i identificar la violència contra la dona en aquestes situacions que la deixen com a víctima en un cercle d'abús, sense protecció ni recursos.

16.- Però més enllà de la tipificació de la violència econòmica caldria incorporar els drets de les víctimes de violència de gènere reconeguts a la Directiva 2012/29 UE del Parlament i del Consell i, en concret, fer efectiu el dret d'aquestes a "ser recompensades simbòlica i materialment per l'infractor i per l'Estat" com a esmena del "dany social".

7. Bibliografia consultada

Adams AE, Beeble ML, Gregory KA. (2015) "*Evidence of the construct validity of the Scale of Economic Abuse".* Violence and Victims. Recuperat de: https://europepmc.org/article/med/26118261

Adams AE, Greeson MR, Littwin AK, Javorka M. (2019). "*The Revised Scale of Economic Abuse (SEA2): Development and initial psychometric testing of an updated measure of economic abuse in intimate relationships"*. Psychology of Violence. Recuperat a: https://doi.org/10.1037/vio0000244

Adams AE, Sullivan CM, Bybee D, Greeson MR. (2008) "*Development of the scale of economic abuse"*. Violence Against Women. Recuperat a: https://www.researchgate.net/publication/5444856_Development_of_the_Scale_of_Economic_Abuse

ADRIÁN, Yirda. (16 de agosto del 2020). "Definición de Violencia económica". Recuperat el 5 de febrer del 2022, a: https://conceptodefinicion.de/violencia-economica/ .

AGUT, E./ JAÉN, M./ PERRINO Á. L. (2020). *Derecho penal aplicado: parte especial, delitos contra los intereses individuales y las relaciones familiares*, Dykinson, Madrid, 2020. Recuperat de: https://elibro.net/es/ereader/uab/130024?page=393

ASTORGANO DIEZ. M. (2015), "El delito de impago de pensiones y su relación con las aparentes insolvencias", Trabajo de fin de master, Universidad de Oviedo. Recuperat a: https://digibuo.uniovi.es/dspace/handle/10651/29759?show=full

BAYARRI MARTÍ, M. L. , "El impago de pensiones en el ámbito penal", socia FICP, València. Recuperat el 13 de febrer, 2022, a: https://www.ficp.es/wp-content/uploads/Bayarri-Mart%C3%AD.-Comunicación1.pdf

BERNALTE CALLE, J., (1 de abril, 2004) "La capacidad económica del sujeto activo en el delito de impago de pensiones", Artículos Doctrinales, La Toga 147. Recuperat el 16 de desembre de 2021, a: https://www.revistalatoga.es/la-capacidad-economica-del-sujeto-activo-en-el-delito-de-impago-de-pensiones/

BOZA RUCOSA ADVOCATS (juny 2015), *El impago de la pension alimenticia en la nueva reforma penal*, Revista de Derecho vLex num. 122. Recuperat el 19 de desembre de 2021, a: https://vlex.es/vid/impago-pension-alimenticia-nueva-574811011

B. BRAGE CENDÁN, S. (28 de noviembre de 2011), "El delito de impago de pensiones (ART. 227 CP.)". Revista Xurídica Galega, Universidad de de Santiago de Compostela. Recuperat el visitat el 8 de març de 2022, a: http://rexurga.es/pdf/COL097.pdf

COLÁS TURÉGANO, A. (gener 2014), "*Breve reflexión sobre el delito de impago de pensiones, art. 227 CP"*, Rev. boliv. de derecho Núm. 17, , de 2 de setembre de 2013 pp.210-229. Recuperat el 20 de desembre de 2021, a: http://www.scielo.org.bo/pdf/rbd/n17/n17a11.pdf

COLÁS TURÉGANO, M.A. (novembre 2016), "El bien jurídico protegido en delito de impago de pensiones como instrumento de tutela frente a le desigualdad de género", aprobada el: *02/09/2016, Actualidad Jurídica Iberoamericana*, núm. 5 *bis*, Universitat de València. Recuperat el 23 de desembre de 2021, a: https://roderic.uv.es/handle/10550/56994

DE LAS HERAS VIVES, L. (enero 2021), "El delito de impago de pensiones (art. 227 cp) tras la última jurisprudencia del Tribunal Supremo español (ssts núms. 346/2020 de 25 de junio; 348/2020 de 25 de junio; y 557/2020 de 29 de octubre). Comentario a la sts núm. 348/2020 de 25 de junio", Rev. Boliv. de Derecho Núm. 31, pàgs. 650-661. Recuperat el 21 de desembre de 2021, a: https://docplayer.es/215020108-Rev-boliv-de-derecho-no-31-enero-2021-issn-pp.html

DEL ROCÍO ROLDÁN, S. (5 de maig de 2020), "*Conceptualizar es politizar"*. Género y Economía: desigualdades de género en el mercado de trabajo. Consultat el 12 de juny de 2022, a: https://generoyeconomia.wordpress.com/2020/05/05/conceptualizar-es-politizar/

DOMÍNGUEZ FABIÁN, I. (25 d'octubre de 2020), "*Violència econòmica, un aspecte inexplorat de la violència de gènere*" Pikara Magazine. Article que s'enquadra dins del Projecte de recerca finançat a la convocatòria REC-RDAP-GBV-AG-2018. Horizon 2020; convocatòria per a propostes que prevenen i combaten la violència de gènere i la violència contra els nens i les nenes. Recuperat el 4 de gener de 2022 a: https://www.pikaramagazine.com/2020/11/violencia-economica-un-aspecto-inexplorado-de-la-violencia-de-genero/ *[visitat el 22/04/2022]*

ESPINAR RUIZ, E. (2003), "Violencia de género y procesos de empobrecimiento. Estudio de la violencia contra las mujeres por parte de su pareja o ex-pareja sentimental", Tesis Doctoral, Universidad de Alicante, Departamento de Sociología II, Psicología, Comunicación y Didáctica Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales. Recuperat el 5 de febrer de 2022, a: https://www.cervantesvirtual.com/obra/violencia-de-genero-y-procesos-de-empobrecimiento-estudio-de-la-violencia-contra-las-mujeres-por-parte-de-su-pareja-o-expareja-sentimental--0/

EXPÓSITO, Francisca, "Violencia de género. La asimetría social en las relaciones entre mujeres y hombres favorece la violencia de género. Es necesario abordar la verdadera causa del problema: su naturaleza ideológica", Revista Mente y Cerebro, núm 48/2011. Recuperat el 20 de febrer de 2022, a: https://www.uv.mx/cendhiu/files/2013/08/Articulo-Violencia-de-genero.pdf

FERRI FUENTEVILLA/RIVAS DAZA/RODRÍGUEZ DÍAZ (abril 2020), "Feminización del daño social. Análisis de la cotidianidad en camareras de piso

y policía local tras un accidente laboral", Revista Prisma Social, Núm. 29. Recuperat el 28 d'abril 2022. Recuperat el 18 de maig de 2022, a: https://revistaprismasocial.es/article/view/3577

GARCÍA, E./ DEL CAMPO, M./GONZÁLEZ, D. (juny de 2021), *"Sobre la llamada Violencia Vicaria*", Institut Nacional de Ciencies Polítiques (INACIPE), Ciutat de Mèxic. Recuperat el 6 de juny 2022, a: https://www.researchgate.net/profile/Eric-Garcia-Lopez/publication/353161793_Sobre_la_llamada_violencia_vicaria/links/60ea1a1ab8c0d5588ceb1921/Sobre-la-llamada-violencia-vicaria.pdf

IMBRODA ORTIZ, B. J. (1992). El delito de impago de prestaciones por separación, divorcio o nulidad de matrimonio. Aldaba. Recuperat el 28 de gener de 2022, a: https://doi.org/10.5944/aldaba.18.1992.20236

Kutin JJ, Reid M, Russell R. (2019), "*What is this thing called money? Economic abuse in young adult relationships"*. Special WSMC edition paper, Journal of Social Marketing. Recuperat el 20 de maig de 2022 a: https://www.academia.edu/39857063/What_is_this_thing_called_money_Economic_abuse_in_young_adult_relationships

LAURENZO COPELLO, P. (2001) *Los delitos de abandono de familia e impago de pensiones*. Tirant lo Blanch. València.

LONDOÑO, D. M. (gener-juny 2020). "*La inasistencia alimentaria como violencia económica"*. Nuevo Derecho; Vol.16, núm. 26, pàgs: 1-16. Recuperat el 8 d'abril de 2022, a: https://revistas.iue.edu.co/index.php/nuevoderecho/article/view/1254

LÓPEZ CONTRERAS, A. (6 d'abril, 2004), "*El Delito de Impago de pensiones Alimenticias. breve guía jurídica"* Noticias Jurídicas. Recuperat el 20 de desembre 2021, de: https://noticias.juridicas.com/conocimiento/articulos-

doctrinales/4895-el-delito-de-impago-de-pensiones-alimenticias-breve-guia-juridica/

MAQUEDA ABREU, M.L. (octubre 2007), "¿Es la estrategia penal una solución a la violencia contra las mujeres? Algunas respuestas desde un discurso feminista crítico", InDret revista para el análisis del derecho, Universidad de Granada, Barcelona. Recuperat el 22 de desembre de 2021, a: https://indret.com/es-la-estrategia-penal-una-solucion-a-la-violencia-contra-las-mujeres/

MARÍN DE ESPINOSA, E. B. (abril de 2018) "Menores y violencia de género. Análisis de la reforma de 2015 a la Ley integral contra la violencia de género", Revista **InDret 2/2018,** Proyecto I+D DER2014-56417-C3-1-P: *"Formas contemporáneas de esclavitud y derechos humanos: caracterización general, conceptuación legal y perspectiva político-criminal"*, financiado por el Ministerio de Economía y Competitividad, Barcelona. Recuperat el 21 de desembre de 2021, a: https://indret.com/menores-y-violencia-de-genero/

MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, J.A. (desembre 2012), "El procediment de separació i divorci en la violència de gènere", Editorial Bosch, Barcelona.

MARTÍNEZ, J. A., y MORENO, M. A. (2016, February 1). *La Doctrina ante el delito de impago de pensión de alimentos*. J.M. Bosch Editor. Recuperat de vLex el 14 de març de 2022, a: https://vlex.es/source/doctrina-delito-impago-pension-alimentos-23129

MENDOZA, A. (maig 2022), "*Projecte d'Investigació: Violència vicària. Un anàlisi desde la Integritat Científica i Drets Humans*", GARI_PA, DOI: 10.13140/RG.2.2.10550.9888. Recuperat el 6 de juny de 2022, a: https://www.academia.edu/80317213/Proyecto_de_Investigación_Violencia_Vicaria_Un_Análisis_desde_la_Integridad_Cient%C3%ADfica_y_Derechos_Humanos

MORENO FLÓREZ, R.M., *Alteración de las circunstancias en derecho de familia, instituciones viejas para tiempos nuevos*, Dykinson S.L. Madrid 2018.

NIETO MORALES, C./DEL ROSARIO TORRES REVIRIEGO, M. , ZAMORA SEGOVIA, M.L./ HERNANDO RAMOS, S. (2016), *Guía de intervención familiar en casos de separación, divorcio y protección de menores*, Dykinson, Págs.147-154.

PERAL, M.C. (2018). *Madres maltratadas: violencia vicaria sobre hijos e hijas.* Málaga: UMA. Recuperat el 6 de juny de 2022, a: https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=718341

Postmus JL, Plummer S-B, McMahon S, Murshid NS, Kim MS. "*Understanding economic abuse in the lives of survivors"*. Journal of Interpersonal Violence, 2012. Recuperat el 2 de juny de 2022, a: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0886260511421669

ROMERO GARIBAY, A.J./ GONZÁLEZ ÁNGULO, I.J./ PAREDES ESTRADA, C./ MAYA ALCANTAR, J.A./ MADRIGAL, S. (enero-marzo 2015), "Economía para la pobreza: violencia económica con perspectiva de género", Revista Fuente Nueva Época Año 6, No. 20. Recuperat el 20 de març 2022, a: http://dspace.uan.mx:8080/xmlui/handle/123456789/918

SABATER, V. (20 de gener, 2022), "Abuso Económic en la pareja ¿en qué consiste?" La Mente es Maravillosa. Recuperat el 29 de gener de 2022 a: https://lamenteesmaravillosa.com/abuso-economico-en-la-pareja-en-que-consiste/

SANCHIS, E., (2005) "Trabajo no remunerado y trabajo negro en España", Revista de Sociología, Universitat de València. Recuperat el 19 d'abril de 2022, a: https://www.researchgate.net/publication/39081864_Trabajo_no_remunerado_y_trabajo_negro_en_Espana

SANZ MORAN, C., "Algunas consideraciones relativas al delito de impago de pensiones", Estudios, bolletí núm 1964, pàgs 5-25. Recuperat el 19 de desembre de 2021, a: https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=892669

Schrag RJV, Ravi K. (2020), "*Measurement of economic abuse among women not seeking social or support services and dwelling in the community".* Violence and Victims. Recuperat el 8 de juny de 2022, a: https://rc.library.uta.edu/uta-ir/bitstream/handle/10106/29535/MEASUREMENT%20OF%20ECONOMIC%20ABUSE%20AMONG%20WOMEN%20NOT%20SEEKING%20SOCIAL%20OR%20SUPPORT%20SERVICES%20AND%20DWELLING%20IN%20THE%20COMMUNITY.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Stylianou AM. (2018), "*Economic abuse within intimate partner violence: A review of the literature".* Violence and Victims. Recuperat el 8 de juny de 2022, a: https://www.researchgate.net/publication/327658562_Economic_Abuse_Within_Intimate_Partner_Violence_A_Review_of_the_Literature

TAJAHUERCE, I. Y SUÀREZ, M. *"Así es la violencia vicaria, la expresión más cruel de la violencia de género"*, Unidad de Cultura Científica y de la Innovación, Oficina de Transferencia de Resultados de Investigación (OTRI), Universidad Complutense de Madrid; Recuperat el 6 de juny 2022, a: https://www.ucm.es/otri/noticias-violencia-vicaria-ucm

VARA GONZÁLEZ, J.M. (octubre-diciembre, 2016), "Prisión por deudas: inconstitucionalidad del delito de impago de pensión compensatoria" Revista de Derecho Civil, vol. III, núm. 4 Ensayos, pp. 151-157. Recuperat el 18 de maig de 2022, a: http://nreg.es/ojs/index.php/RDC ISSN 2341-2216 [visitat el 21/12/2021]

Yount KM, Krause KH, VanderEnde KE. (2016) "*Economic coercion and partner violence against wives in Vietnam: a unified framework?"* Journal of

Interpersonal Violence. Recuperat el 8 de juny de 2022, a: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4636479/

Legislació utilitzada

Constitució Espanyola, de 1978, publicada al «BOE» núm. 311, de 29/12/1978

Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, «BOE» núm. 281, de 24/11/1995., Jefatura del Estado; a: https://www.boe.es/eli/es/lo/1995/11/23/10/con [visitat el 21/12/21]

Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género, Jefatura del Estado, Publicado en: «BOE» núm. 313, de 29/12/2004, Ref: BOE-A-2004-21760, España; a: https://www.boe.es/eli/es/lo/2004/12/28/1/con

Ley Orgánica 8/2021, de 4 de junio, de protección integral a la infancia y la adolescencia frente a la violencia, Jefatura del Estado, Publicado en: «BOE» núm. 134, de 05/06/2021, ref: BOE-A-2021-9347, España.

Ley Orgánica 8/2015, de 22 de julio, de modificación del sistema de protección a la infancia y a la adolescencia, Jefatura del Estado, Publicado en: «BOE» núm. «BOE» núm. 175, de 23 de julio de 2015, Ref: BOE-A-2015-8222, España.

Ley 7/1985, de 2 de abril, Reguladora de las Bases del Régimen Local, publicat al «BOE» núm. 80, de 03/04/1985, a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-5392, Espanya.

La Delegació del Govern contra la Violència de Gènere, "Primers signes de maltracte" Veure a: https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacionUtil/comoDetectarla/primerosSignos/home.htm [*visitat el 13/05/2022*]

Convenció 34/180, sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, Assemblea General NNUU, de 18 de desembre 1979.

CONSELL D'EUROPA, Convenio del Consejo de Europa sobre prevención y lucha contra la violencia contra las mujeres y la violencia doméstica , Estambul, d'11 de maig de 2011; a: https://rm.coe.int/1680462543 [visitat el 22/02/22]

ORGANIZACIÓ DELS ESTATS AMERICANS (OEA), Convencion Interamericana para prevenir, sancionar y erradicar la violencia contra la mujer "convención de belem do para", de 9 de julio de 1994; a: https://www.oas.org/juridico/spanish/tratados/a-61.html [visitat el 22/02/22]

ASAMBLEA GENERAL DE NACIONES UNIDAS DE DERECHOS HUMANOS, Declaración sobre la eliminación de la violencia contra la mujer, Oficina del Alto Comisionado, A/RES/48/104, 85ª sesión plenaria, de 20 de diciembre de 1993; a: https://www.ohchr.org/sp/professionalinterest/pages/violenceagainstwomen.aspx [visitat el 20/02/22]

Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, publicat al DOGC núm. 5123, 02/05/2008, a: https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/l/2008/04/24/5.

Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics, del 19 de desembre de 1966, Nova York.

Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat dones i homes, Jefatura de l'Estat «BOE» núm. 71, de 23 de març de 2007, a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-6115

Llei General mexicana d'Accés de les Dones a una Vida Lliure de Violència, Secretaría General de la CÁMARA DE DIPUTADOS DEL H. CONGRESO DE

LA UNIÓN, publicat al Diario Oficial de la Federación, l'1 de febrero de 2007, Última reforma DOF 17-12-2015, Estados Unidos Mexicanos.

Real Decret de 24 de juliol de 1889 del Codi Civil, «Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25/07/1889, publicat al BOE, ref: BOE-A-1889-4763, a https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763

Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial. Publica al «BOE» núm. 157, de 02/07/1985. a: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12666

Convenció sobre els Drets dels Infants, ONU (1989). Recuperat el 6 de juny de 2022, disponible a : https://www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/CDN_06.pdf

Llei Orgànica 8/2015, del 22 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància ia l'adolescència, publicada en el B.O.E., núm. 175, de 23 de julio de 2015 (LO. 8/2015).

Jurisprudència

Sentencia 44/2020, de 22 de setembe de 2021, Lucía Avilés Palacios, procediment abreujat, Jutjat Penal núm. 2, Mataró.

STS 319/2016, 13 de Mayo de 2016, Rec: 2556/2015, Procedimiento CIVIL, Resolución: 319/2016, Ponente: FRANCISCO JAVIER ARROYO FIESTAS.

STS 476/2017, 26 de Junio de 2017, Ponente: ANDRES MARTINEZ ARRIETA, Rec: 2446/2016, Procedimiento: RECURSO de CASACIÓN, Resolución: 476/201.

STS nº 914/2021, de 17 de marzo de 2021, Rec. Núm. 2293/2019; Madrid. Ponent: Magro Servet, Vicente.

Altres materials

AMORÓS, C. (2011). "*Teoria feminista: Cèlia Amorós"*. Recuperat el 3 juny, 2022, de: https://www.youtube.com/watch?v=v_xOnIGkTQ8 (minuts 3:25 a 8:00)

Conferència: Violència econòmica com a forma de violència masclista. Aplicació dels tribunals. Ponent: Lucía Avilés Magistrada del Jutjat Penal Nº 2 de Mataró, organitzada per l'ICAB el 10 de maig de 2022, Barcelona.

Circular 2/90 de la Fiscalía General del Estado, respecte a la impossibilitat de compliment com a causa de inexigibilitat d'una altra conducta o com a causa excloent de la culpabilitat;
CGPJ, Estudi sobre l'Aplicació de la Llei Integral per les Audiències Provincials, de 10 de març de 2016;

Delegació del Govern contra la Violència de Gènere, Macroenquesta de violència contra la Dona, Subdirección General de Sensibilización, Prevención y Estudios de la Violencia de Género, Ministeri d'Igualtat, c/ Alcalá, no 37 - 28014 – MADRID, 2019.

EIGE (European Institute for Gender Equality), "Forms of violence", article publicat a Violència de Gènere, de 7 de març 2019; a: https://eige.europa.eu/gender-based-violence/forms-of-violence

FCSE, Informe sobre Violència contra la Dona (2015-2019), Ministeri de l'Interior, 3 de març de 2021. Veure a: http://www.interior.gob.es/documents/642317/13041442Informe_sobre_+violencia_+contra_+la+mujer_+2015-2019_126210076.pdf/8b4a2cc8-530e-4927-b79f-d1f2ad004d36 *[visitat el 10/05/2022]*

FGE, "Consulta 1/2007, de 22 de febrero, sobre la delimitación del período objeto de enjuiciamiento en el delito de impago de pensiones del artículo 227 del Código Penal", doctrina de la Fiscalía General del Estado, Ref: FIS-Q-2007-00001, 2007, a: https://www.boe.es/buscar/abrir_fiscalia.php?id=FIS-Q-2007-00001.pdf [visitat el 21/12/2021].

Macroenquesta de violència contra la dona (2015:165). Ministeri de Sanitat, Servicis Socials i Igualtat. Centre de Publicacions, Madrid, disponible a: http://www.violenciagenero.msssi.gob.es/violenciaEnCifras/estudios/colecciones/pdf/Li bro_22_Macroencuesta2015.pdf

Save the Children (2011). "A la violència de gènere no hi ha una sola víctima. Atenció als fills i filles de les dones víctimes de violència de gènere". Disponible a https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/violencia_de_genero_victima.pd